

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

Diplomová práce

Didaktické využití komiksů Marjane Satrapiové ve výuce občanské výchovy

Didactic application of Marjane Satrapi's comics in civic education

Bc. Martin Závodský

Vedoucí práce: Mgr. Zbyněk Zicha, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N ZSV-D 20

Rok odevzdání: 2024

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Didaktické využití komiksů Marjane Satrapiové ve výuce občanské výchovy* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužil nástrojů umělé inteligence jiným způsobem, než je uvedeno ve vyjádření, které je součástí textu práce. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 30.11.2024

Zde bych rád poděkoval Mgr. Zbyňku Zichovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce, za jeho cenné rady a povzbuzující slova. Dále bych rád poděkoval Marii Ročovské a Viktorii Hanišové za korekturu a podporu.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje didaktickému využití komiksů Marjane Satrapiové ve výuce občanské výchovy. Cílem práce je analyzovat potenciál komiksů *Persepolis* a *Šitíčko* pro vzdělávací účely kontroverzních témat ve výuce občanské výchovy. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se zabývá možnostmi využití komiksů ve výuce občanské výchovy a potencionálem děl Marjane Satrapiové. V praktické části jsou návrhy metodický listů založených na komiksu *Persepolis*. Tyto metodické listy byly vyzkoušeny na žácích základní školy a jsou doplněny krátkou reflexí prací žáků. Výsledky práce ukazují, že komiks *Persepolis* je efektivním nástrojem pro výuku občanské výchovy, který žákům výuku ztraktivňuje a pomáhá pochopit abstraktní pojmy na příkladech z reálného života. Zároveň práce nabízí další možnosti výzkumu, které se týkají využití komiksů ve výuce.

KLÍČOVÁ SLOVA

Komiksy, občanská výchova, Marjane Satrapiová, *Persepolis*, *Šitíčko*, základní škola, vizuální učení, kontroverzní témata ve výuce občanské výchovy.

ABSTRACT

The thesis focuses on the didactic use of Marjane Satrapi's comics in civics education. The aim of the thesis is to analyze the potential of the comics *Persepolis* and *Embroideries* for educational purposes, particularly in addressing controversial topics in civics education. The work is divided into theoretical and practical parts. The theoretical part explores the possibilities of using comics in civics education and the educational potential of Marjane Satrapi's works. The practical part includes proposals for methodological worksheets based on the comic *Persepolis*. These worksheets were tested with elementary school students and are accompanied by a brief reflection on the students' work. The results indicate that the comic *Persepolis* is an effective tool for civics education, making lessons more engaging for students and helping them grasp abstract concepts through real-life examples. Furthermore, the thesis suggests opportunities for further research related to the use of comics in education.

KEYWORDS

Comics, civics education, Marjane Strapi, Persepolis, Broderies, elementary school, vizual learning, controversial themes in civic education

Obsah

1	Úvod.....	8
1.2	Prameny a literatura	9
2	Komiks a Marjane Satrapiová	11
2.1	Komiksy	11
2.2	Marjane Satrapiová – život a dílo	12
3	Využití komiksů ve výuce občanské výchovy.....	15
3.1	Vzdělávací potenciál komiksů	16
3.2	Výuka občanské výchovy.....	17
3.3	Vizuální učení a možnosti využití komiksů ve výuce občanské výchovy	18
3.3.1	Vizuální učení	18
3.3.2	Možnosti využití komiksů ve výuce občanské výchovy	19
3.4	Výhody a nevýhody využití komiksů ve výuce	22
3.4.1	Výhody využití komiksů ve výuce	22
3.4.2	Nevýhody využití komiksů ve výuce	24
3.5	Shrnutí	25
4	Didaktický potenciál komiksů Marjane Satrapiové (<i>Persepolis</i> a <i>Šitíčko</i>)	26
4.1	Přehled didaktického potenciálu komiksů Marjane Satrapiové	26
4.2	Výuka kontroverzních témat v občanské výchově.....	26
4.3	Hlavní témata komiksů <i>Persepolis</i> a <i>Šitíčko</i> a jejich didaktický potenciál při výuce kontroverzních témat.....	28
4.3.1	<i>Persepolis</i>	28
4.3.2	<i>Šitíčko</i>	32
4.4	Shrnutí	33
5	Metodické listy zvolených komiksů ve výuce občanské výchovy	34
5.1	Metodický list zaměřující se na lidská práva	34
5.1.1	Struktura metodického listu a metodický list	34
5.1.2	Reflexe práce s metodickým listem	38
5.2	Metodický list zaměřující se na téma genderových stereotypů a rovnost pohlaví.....	39

5.2.1	Struktura metodického listu, metodický list a jeho reflexe	40
5.2.2	Reflexe práce s metodickým listem	43
5.3	Metodický list zaměřující se na manipulaci a propagandu v totalitních režimech	45
5.3.1	Struktura metodického listu, metodický list a jeho reflexe	45
5.3.2	Reflexe práce s metodickým listem	48
5.4	Metodický list na téma migrace a její dopady	50
5.4.1	Struktura metodického listu, metodický list a jeho reflexe	50
5.4.2	Reflexe práce s metodickým listem	54
5.5	Metodický list zaměřený na téma svobody, náboženství a tradic	54
5.5.1	Struktura metodického listu, metodický list	55
5.5.2	Reflexe práce s metodickým listem	58
5.6	Shrnutí	59
6	Závěr.....	60
7	Seznam použitých informačních zdrojů	62
8	Přílohy	66

1 Úvod

Pod komiksy si většina z nás představí svět plný smyšlených hrdinů, kteří se snaží zachránit svět před neuvěřitelnou katastrofou. V dnešní době jsou zároveň velmi populární, což dokazují enormní zisky filmů natočených na motivy úspěšných komiksových děl. Takřka každý zná Supermana, Batmana, Iron Mana a další. Tato znalost komiksů se obzvlášť projevuje u dnešních náctiletých. Komiksy však nejsou pouze díla o superhrdinech – mohou zachycovat i historické události (existuje nespočet děl, která se věnují jak českým, tak zahraničním panovníkům) nebo zobrazují příběhy s rozličným ponaučením.

Jedním z komiksových děl, které v sobě nese hluboké ponaučení, je práce íránské kreslířky a spisovatelky Marjane Satrapiové. Ve svém díle *Persepolis*¹ představuje svůj příběh z doby, kdy Írán prožíval bouřlivé období 70. let minulého století. Tento příběh otevírá mnohá témata, která zapadají do výuky občanské výchovy na základních školách, jako jsou náboženství a lidská práva. Velmi inspirativním dílem je i *Šitíčko*,² které má potenciál pro výuku o postavení žen ve společnosti. Jedním z hlavních dotazů této práce tedy je, zda lze tyto komiksy ve výuce využít a jaký je didaktický potenciál děl Marjane Satrapiové.

Cílem této práce je analyzovat možnosti využití komiksů Marjane Satrapiové ve výuce občanské výchovy na základních školách. Zaměřuje se, jak tato díla mohou přispět k výuce kontroverzních témat. Práce si klade následující otázky: 1. Jak mohou být komiksy využity ve výuce občanské výchovy? 2. Jaký didaktický potenciál mají komiksy Marjane Satrapiové? Jak vytvořit metodické listy zaměřené na výuku kontroverzních témat skrz komiksy Marjane Satrapiové? Tyto otázky budou zodpovězeny v rámci jednotlivých kapitol, přičemž každá kapitola se věnuje konkrétní části zkoumané problematiky.

Práce je rozdělena do několika kapitol a podkapitol. První část se krátce zabývá definicí komiksu, jeho historií a populární kulturou, do které se komiksy v mnoha případech řadí. Tato část je kratší, jelikož samotnou definicí i historií se již zabývalo mnoho autorů, a cílem není vymyslet novou definici komiksu či populární kultury. Dále se práce zaměřuje na představení autorky děl, která jsou pro tuto diplomovou práci zásadní, tedy Marjane Satrapiové. Představení

¹ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*. Třetí vydání v českém jazyce, druhé v souborné podobě. Přeložil Richard PODANÝ. Praha: BB/art, 2021

² SATRAPIOVÁ, Marjane. *Šitíčko*. Druhé vydání v českém jazyce. Přeložil Richard PODANÝ. Praha: BB/art, 2019.

jejího příběhu je nezbytné pro správné pochopení jejích děl a práci s nimi. V neposlední řadě se práce zaměřuje také na historii Íránu, zejména na revoluční 70. léta minulého století, protože pro celkový koncept práce je nezbytné seznámit čtenáře s tímto časovým obdobím, jelikož je zásadní pro díla zmíněné autorky.

Ve druhé části se práce zaměřuje na uplatnění komiksů ve výuce, především v kontextu občanské výchovy na základních školách. Jsou představeny různé možnosti, jak lze komiksy vhodně zapojit do výuky, a řešeny jsou i didaktické otázky, které s tímto předmětem souvisejí.

Ve třetí části je analyzován potenciál děl Marjane Satrapiové pro výuku. Práce se zaměřuje na konkrétní možnosti využití těchto komiksů a představuje jejich didaktický potenciál ve výuce na základních školách. Využity jsou zejména dvě díla výše zmíněné autorky – *Persepolis* a *Šitíčko*. V těchto dílech se objevují kontroverzní témata, která jsou zkoumána z hlediska jejich možností zapojení do výuky občanské výchovy.

Poslední, čtvrtá kapitola se věnuje metodickým listům založeným na komiksových dílech Satrapiové. Tyto metodické listy jsou zaměřeny na lidskoprávní otázky, postavení žen ve společnosti, náboženství a migraci a jsou určeny pro výuku občanské výchovy v sedmém, osmém a devátém ročníku základní školy (ročníky určeny dle ŠVP ZŠ Bohumila Hrabala, Praha 8). Jejich zařazení do výuky je však možné i v jiných ročnících, v závislosti na ŠVP dané školy.

1.2 Prameny a literatura

V úvodní části práce je čerpáno především z literatury zaměřené na popkulturu a historii komiksu. Mezi primární zdroje patří dílo britského profesora Johna Storeyho *Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction*³, které je dostatečné k pochopení pojmu popkultura v kontextu této práce. Mimo jiné mi bude inspirací i dílo *Pop history*.⁴

Pro další části je využita široká škála děl. Na téma komiksu a jeho historie existuje mnoho sekundární literatury, mezi nejdůležitější patří *Comics: Stručné dějiny*⁵ a *Jak rozumět*

³ STOREY, John. *Cultural theory and popular culture: an introduction*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015.

⁴ BARTLOVÁ, Milena, ed. *Pop History: o historické věrohodnosti románů, filmů, komiksů a počítačových her*. Praha: Lidové noviny, 2003.

⁵ KRUML, Milan. *Comics: Stručné dějiny*. Praha: Comics Centrum, 2007.

komiksu⁶ od Scotta McClouda. Dále práce čerpá z autorovi bakalářské práce *Obraz Václava IV. a zemí Koruny české na přelomu 14. a 15. století v současném českém komiksu*.⁷

V části, která se věnuje potenciálu didaktického využití komiksů, je čerpáno z mnoha děl českých či zahraničních autorů. Jako opora slouží v této části především dílo *Kapitoly z didaktiky filosofie, etiky a společenských věd*,⁸ které je určeno primárně učitelům na základních a středních školách a věnuje se didaktickým otázkám v oblasti občanské výchovy a základů společenských věd. Velmi důležitým dílem pro tuto diplomovou práci je *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům*,⁹ jelikož se tato práce zabývá tvorbou metodických listů pro výuku kontroverzních témat. Z toho důvodu je potřeba si pojem kontroverzních témat definovat a zabývat se možnostmi, jak je vyučovat. Za stěžejní se dají považovat i díla, která se věnují samotnému využití komiksů ve výuce, zde zmíním například: *Strengths of Comics in Education*.¹⁰

Ve třetí části práce je analyzován potenciál děl Marjane Satrapiové pro výuku. Komiksy zkoumá, zda splňují kritéria stanovená v předchozí kapitole. Primárním zdrojem pro tuto část jsou díla *Persepolis* a *Šitíčko*.

⁶ MCCLOUD, Scott. *Jak rozumět komiksu*. Praha: BB/art, 2008.

⁷ ZÁVODSKÝ, Martin. *Obraz Václava IV. a zemí Koruny české na přelomu 14. a 15. století v současném českém komiksu*. Bakalářská práce, vedoucí Zdichynec, Jan. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, 2020.

⁸ KUTHAN, Robert; PELCOVÁ, Naděžda a ZICHA, Zbyněk (ed.). *Kapitoly z didaktiky filosofie, etiky a společenských věd*. Studia didactica. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2018.

⁹ PAPAMICHAEL, Elena, Mary GANNON, Bojka DJUKANOVIC, Rosa Garvín FERNÁNDEZ, David KERR a Ted HUDDLESTON. *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům* (EDC/HRE) Instruktažní balíček pro učitele. Praha: Centrum občanského vzdělávání FHS UK, 2017.

¹⁰ YANG, Gene. *Strengths of Comics in Education*. In: *Comics in Education* [online]. Dostupný z <http://www.humblecomics.com/comicsedu/strengths.html>

2 Komiks a Marjane Satrapiová

Tato kapitola představuje historie komiksu, komiks je zde definován a následně je představen i život a dílo autorky Marjane Satrapiové.

2.1 Komiksy

Cílem práce není redefinovat komiksy ani se věnovat dlouhé historii komiksové tvorby. Pro komplexnost diplomové práce je však potřebné se těmto věcem alespoň krátce věnovat. Jak tedy lze komiks definovat?

Pojem komiks není v současné době snadné přesně definovat. V odborné literatuře existuje řada různých názorů na to, co je a co není komiks. Mezi nejvýznamnější autory, kteří se komiksu věnují, patří Scott McCloud, Will Eisner a Robert C. Harvey. Tito tři autoři se shodují na jedné věci: komiks je druhem umění, ve kterém se spojuje více uměleckých forem – nejčastěji malířství a literatura. Will Eisner uvádí ve svém díle *Comics and Sequential Art*, že komiks je sekvenční umění.¹¹ Pro komiks je tedy nezbytné, aby byly jednotlivé stripy¹² uspořádány za sebou, čímž získávají význam. McCloud tuto definici dále rozvíjí ve svém díle *Jak rozumět komiksu*: „Záměrná juxtaponovaná sekvence kreslených a jiných statických obrazů, určená ke sdělování informací nebo k vyvolání estetického prožitku.“¹³ Obě definice jsou si tedy podobné.

Autoři se však liší v názoru, zda komiks musí být doplněn textem. McCloud považuje za podstatnou sekvenci obrazů, zatímco jiný teoretik komiksu R. C. Harvey tvrdí: „Podle mého názoru se komiks skládá z obrazových sekvencí, ve kterých slova přispívají k jejich významu.“¹⁴ Podle této definice je tedy text nezbytný k tomu, aby byl komiks skutečně komiksem. S tímto názorem souhlasí i český autor Milan Kruml. Text je v komiksech často zpracován prostřednictvím tzv. „bublin“, které suplují řeč či myšlenky postav, nebo textových bloků, jež poskytují kontext. Typickým příkladem jsou úvodní slova komiksů o galském

¹¹ EISNER, Will. *Comics & sequential art*, s. 26.

¹² Komiksový „proužek“, který je tvořen 2 až 6 obrázky.

¹³ MCCLOUD, Scott. *Jak rozumět komiksu*, s. 20.

¹⁴ HARVEY, Robert C. *Defining Comics Again: Another in the Long List of Unnecessarily Complicated Definitions*. [online] <<http://web.archive.org/web/20130224030119/http://classic.tcj.com/top-stories/defining-comics-again-another-in-the-long-list-of-unnecessarily-complicated-definitions/2/>>, cit. 5. 8. 2024 „In my view, comics consist of pictorial narratives or expositions in which words [...] usually contribute to the meaning of the picture“.

válečníkovi Asterixovi: „*Je rok 50 př. Kristem. Celá Galie je obsazena Římany... Celá? Ne! ...*“¹⁵

Historie komiksu je složitá, tato práce se jí nevěnuje, a proto se jí podrobně nezabývá. Stručný nástin je však potřebný. Obecně je vznik moderního komiksu kladen na konec 19. století. Důležitým milníkem je stavba Trajánova sloupu v Římě, kde jsou vytesány scény z válečného tažení císaře Trajána. Milan Kruml tento pomník nepovažuje za počátek komiksu, podotýká totiž: „*A navíc – jsou to jen obrázky! Chybí druhá podstatná složka, text.*“¹⁶

V polovině patnáctého století vynález knihtisku umožnil šíření obrazových příběhů, například o životech svatých. McCloud uvádí příklad „utrpení svatého Erasma“, kterého považuje za „*populární postavu*“.¹⁷ Velkým zlomem je rok 1731 a vznik obrazového cyklu *A Harlot's Progress*¹⁸ od Williama Hogartha. Za otce moderního komiksu je považován Rodolphe Töpffer, který v polovině 19. století publikoval své práce s ohraničenými obrázky doplněnými textem.

Devatenácté a dvacáté století znamenají pro komiks období masového rozšíření, zejména v USA. Vynález rotačky zrychlil tisk a umožnil rozvoj novin, kde se komiksy často objevovaly v podobě satirických příběhů. V průběhu 20. století začaly komiksy vycházet samostatně a vznikala díla o superhrdinech (DC Comics, Marvel Comics) i o historických událostech (např. Zdeněk Ležák: *Atentát* či *Milada Horáková*). Moderní komiksy zahrnují i osobní a společenská témata, jak je tomu u Marjane Satrapiové.

Komiks má za sebou dlouhou cestu, přičemž jeho skutečný vývoj lze vysledovat od 19. století. Od tehdejších satirických příběhů se postupně dostal k vážnějším dílům s potenciálem využití ve výuce, jak je popsáno v dalších kapitolách.

2.2 Marjane Satrapiová – život a dílo

Tato podkapitola představuje autorku komiksů *Persepolis* a *Šitíčko*, s nimiž se v této diplomové práci primárně pracuje. Tato kapitola je nezbytná pro pochopení děl Marjane Satrapiové a jejich správné interpretace.

¹⁵ GOSCINNY, René. *Nesvár*. 2. vyd. Ilustroval Albert UDERZO. s. 1.

¹⁶ KRUML, M. *Comics: Stručné dějiny*, s.13.

¹⁷ MCCLOUD, S. *Jak rozumět komiksu* s. 16.

¹⁸ V překladu „Život poběhlce“.

Marjane Satrapiová je francouzská komiksová autorka původem z Íránu. Narodila se v roce 1969 ve městě Rašt, které se nachází na břehu Kaspického moře. Nedlouho po narození se s rodiči přestěhovala do hlavního města Teheránu, kde prožila většinu svého dětství. Její rodiče zastávali liberální názory a často se účastnili revolučních protestů, což sama autorka ve svém díle několikrát připomíná.¹⁹ Na konci 70. let minulého století došlo v Íránu k islámské revoluci, což zásadně ovlivnilo autorčin život. Sama Satrapiová v té době těžce nesla změny, které s sebou přinesla islamistická revoluce jako například povinnost nosit hidžáb nebo zákaz západní kultury. V roce 1980 navíc Írán napadl sousední režim Saddáma Hussaina, čímž vypukla dlouhá irácko-iránská válka. Kvůli strachu o její bezpečí poslali rodiče v roce 1994 svou tehdy čtrnáctiletou dceru studovat do Vídně.

Život ve Vídni byl pro mladou Satrapiovou velmi náročný. Tehdy jí bylo pouhých čtrnáct let a německý jazyk, jak sama autorka ve svém díle popisuje, neovládala.²⁰ Ve Vídni prožila mnoho náročných momentů, od bezdomovectví až po vážné a dlouho neléčené onemocnění (zápal plic), které jí málem stálo život. Po čtyřech letech pobytu ve Vídni se Marjane vrátila zpět do své rodné země, kde začala studovat na umělecké škole. Brzy po návratu se setkala se svým prvním manželem Rezou. Jejich vztah se však ukázal jako problematický z důvodu nepochopení ze strany jejího manžela a jeho konzervativním názorům na roli ženy ve společnosti, což vedlo k rozvodu. Po této zkušenosti se Marjane rozhodla svou zemi opustit podruhé a nyní již definitivně. Tentokrát zamířila do francouzského Štrasburku, kde studovala na univerzitě a postupně se zabydlela.

Ve Francii se Satrapiová často setkávala s nepochopením a zkreslenými představami o své rodné zemi. Mnoho lidí kolem ní nemělo téměř žádné povědomí o iránské situaci nebo kultuře, což ji vedlo k zamyšlení nad sepsáním své autobiografie. Do komiksové tvorby ji zasvětil Art Spiegelman, který ji také utvrdil v představě, že by její autobiografické dílo mělo mít komiksovou podobu.

V roce 2000 začalo vycházet její první několikasvazkové dílo *Persepolis*, které popisuje život v Íránu. Tento komiks je rozdělen do dvou částí (do jednoho svazku byly tyto části sloučeny až později) a zaznamenává značnou část dětství a dospívání autorky, jakož i její pohled na společenské změny, kterými si Írán procházel během 70. a 80. let minulého století.

¹⁹ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*. s. 22.

²⁰ Tamtéž s. 158.

Dílo se setkal s velkým uznáním a stalo se velmi úspěšným. Satrapiová za něj získala několik významných ocenění, včetně Ceny pro nejlepší album na Mezinárodním festivalu komiksů v Angoulême. Po obrovském úspěchu knihy se začalo pracovat na filmové adaptaci, kterou sama autorka režírovala ve spolupráci s Vincentem Paronnaudem. Film měl premiéru v roce 2007 a získal Cenu poroty na filmovém festivalu v Cannes. Byl také nominován na Oscara.

Po vydání své autobiografie pokračovala Satrapiová v tvorbě komiksových děl. K významným dílům patří například *Šitíčko*,²¹ které zachycuje rozhovory s íránskými ženami, a *Kuře na švestkách*,²² popisující posledních sedm dní života Násira Alího, hráče na tradiční íránský strunný nástroj tar. V těchto dílech se Satrapiová snaží zachytit nejen osobní zkušenosti, ale také širší společenské a kulturní otázky.

Dnes žije Marjane Satrapiová v Paříži. Írán naposledy navštívila v roce 2000, kdy vydala své první komiksové dílo. Poté, co se její autobiografie *Persepolis*²³ získala světovou popularitu, se Satrapiová ve své zemi stala nevítanou osobou a při pokusu o návrat by jí mohlo hrozit vězení. Vzhledem k tomu, že se jedná o první komiksovou autorku původem z Íránu, jejíž dílo se celosvětově proslavilo, jde o paradoxní situaci.

Na závěr je důležité zmínit, že díla Satrapiové mají značný společenský dopad. Autorka v nich zobrazuje postavení žen v různých kulturách, přibližuje výhody a nevýhody emigrace, seznamuje čtenáře s odlišnou vírou a kulturou. Z tohoto pohledu lze její dílo považovat za mimořádně vhodné pro výuku, což je dále rozebráno v následujících kapitolách.

²¹ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Šitíčko*. Praha: BB/art, 2019.

²² SATRAPIOVÁ, Marjane. *Kuře na švestkách*. Praha: BB/art, 2008.

²³ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*. Praha: BB/art, 2021.

3 Využití komiksů ve výuce občanské výchovy

V této kapitole jsou popsány způsoby, jakými lze využít komiks ve výuce. Vše je vztaženo zejména k výuce občanské výchovy na základních školách. Jsou zde přiblíženy možnosti komiksů a výuka občanské výchovy na základních školách. Dále jsou v této kapitole zhodnoceny výhody a nevýhody využít komiksů ve výuce.

Jak již bylo zmíněno výše, komiksy jsou médiem, které je spojené s populární kulturou a volným časem mládeže. Zároveň v posledních letech roste jejich obliba ve vzdělávacím procesu. Trend komiksů a metodických listů s nimi spojených se prosazuje i ve výuce občanské výchovy. Zejména zde lze spatřit velký potenciál, jak žákům na základních školách zprostředkovat složitá témata, jako jsou občanská práva, demokratické hodnoty, lidská práva, etické otázky, odpovědnost a další. Význam zpestření výuky občanské výchovy lze najít zejména v jejím klíčovém významu pro rozvoj občanských kompetencí žáků a podporu jejich schopnosti aktivního a zodpovědného zapojení do demokratické společnosti.²⁴

Komiksy jsou druhem umění, které využívá vizuální i textové prvky, což může žákům usnadnit efektivní zpracování a zapamatování si složitého obsahu, s kterým se při výuce mnohdy setkají.²⁵ Dochází tedy k tomu, že jsou žáci nuceni kombinovat verbální a obrazové složky do jednoho příběhu, který má pro žáky srozumitelnou strukturu a věcný význam. Komiksy tak podporují tzv. duální kódování, v němž jsou vizuální a textové informace zpracovány současně a tím aktivují různé oblasti mozku, což vede k lepšímu zapamatování a zároveň hlubšímu porozumění.²⁶

Občanská výchova se ve své podstatě často, z pohledu žáků, zaměřuje na abstraktivní témata, jako jsou právo, spravedlnost, odpovědnost, demokracie a další. Tento předmět se snaží žákům poskytnout možnosti, jak o těchto tématech uvažovat v kontextu reálného života.²⁷ Právě s těmito abstraktními prvky mohou komiksy pomoci ve výuce žákům, a to prostřednictvím příběhů a postav, které jsou jim blízké a srozumitelné. Ve světě existuje celá řada komiksů, které zpracovávají témata jako diskriminace, lidská práva, občanská angažovanost apod. Právě tato díla tak poskytují žákům možnost, jak se zamyslet nad

²⁴ MATĚJKA, Ondřej a Filip HOTOVÝ. *Politika do školy patří: metodický materiál pro učitele*. s. 3.

²⁵ YANG, Gene. *Strengths of Comics in Education*. In: *Comics in Education* [online]. Dostupný z: <http://www.humblecomics.com/comicsedu/strengths.html> cit. 28.10.2024.

²⁶ PAIVIO, Allan. *Mental Representations: A Dual Coding Approach*, s. 54.

²⁷ MATĚJKA, Ondřej a Filip HOTOVÝ. *Politika do školy patří: metodický materiál pro učitele*. s. 3.

aktuálními společenskými problémy, a zároveň jim přináší možnost těmto (mnohdy) složitým konceptům porozumět na konkrétních příkladech.

Cílem této kapitoly je tedy analyzovat možnosti využití komiksů ve výuce občanské výchovy a stanovit jejich možné přínosy a nevýhody jakožto metodologického nástroje k uchopení abstraktních pojmů, jako jsou občanské hodnoty, demokratické myšlení a další.

3.1 Vzdělávací potenciál komiksů

Jak již bylo zmíněno výše,²⁸ komiksy jsou uměním, které v sobě spojuje prvky textu a obrazy do jednoho soudržného příběhu, který může být v mnoha ohledech pro žáky snadno pochopitelný a přístupný. Díky obrazům mohou žáci pochopit abstraktní pojmy, které výuka občanské výchovy obsahuje, a zároveň jim pochopení usnadňuje text. Komiksy tak mohou rozvíjet multimodální gramotnost,²⁹ tedy gramotnost, která udává schopnosti jedince získávat informace z rozmanitých zdrojů.³⁰ Gene Yang pak uvádí, že komiksy jsou efektivním nástrojem, který může pomoci učitelům zprostředkovat složitá témata srozumitelným způsobem a zároveň je motivovat k zamyšlení se nad významem hodnot, jež dílo prezentuje.³¹

V obecném smyslu lze říct, že vzdělávací potenciál komiksů stojí na teorii duálního kódování, kterou rozvinul Allan Paivio. Tato teorie tvrdí, že propojení vizuálních a verbálních složek umožňuje žákům efektivněji zpracovávat informace.³² Při jejich zpracování dochází k aktivaci více oblastí mozku, díky tomu se informace lépe zapamatovávají. Komiksy mohou rozvíjet více schopností od analýzy textu až k prvkům vizuální analýzy. Žákům tak nabízejí možnost rozvoje a zároveň nastiňují cestu k interpretaci složitých témat, které občanská výchova nabízí.

²⁸ Viz kapitola *Využití komiksu ve výuce občanské výchovy*, s. 15.

²⁹ KRESS, Gunter R. a LEEUWEN, Theo Van. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. s. 78.

³⁰ VALENTA, Josef. *Gramotnosti, kompetence, standardy, indikátory (a ti druzí) I aneb Výlet do džungle...*

Dostupné z: <https://kped.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/168/2020/12/1Gramotnosti-kompetence-standardy-indikatory-a-ti-druzi-I.pdf> cit. 28.10.2024-

³¹ YANG, Gene. *Strengths of Comics in Education*. In: *Comics in Education* [online]. Dostupný z: <http://www.humblecomics.com/comicsedu/strengths.html> cit. 28.10.2024.

³² PAIVIO, Allan. *Mental Representations: A Dual Coding Approach*, s. 54.

3.2 Výuka občanské výchovy

Občanská výchova je jedním z předmětů, který je vyučován na základních školách v České republice. Představuje klíčovou oblast vzdělávání zaměřenou na přípravu žáků na aktivní občanský život, rozvoj jejich kritického myšlení, etického uvažování a schopnosti chápat společenské problémy a interpretovat je z různých perspektiv. Zároveň je občanská výchova zaměřena na předání demokratických hodnot, jakými jsou například spravedlnost, rovnost a odpovědnost.³³ Občanská výchova je komplexní předmět, který nemá žákům pouze poskytovat teoretické znalosti o společenskovedních disciplínách, ale má také rozvíjet praktické dovednosti a etické hodnoty – tedy pomoci žákům porozumět kontextu.³⁴ Tyto dovednosti pak následně žákům pomohou zapojit se do veřejného života. Dle autorů sborníku *Kapitoly z didaktiky filosofie, etiky a společenských věd*³⁵ je důležité do výuky občanské výchovy zavádět etická a filosofická témata, která přispívají k diskusím nad otázkami, jež přesahují dosavadní zkušenosti žáků a nutí je přemýšlet o společenských hodnotách. Je tudíž třeba rozvíjet dovednosti potřebné ke kritické analýze. Zde je nutné si uvědomit i jistá úskalí, které představuje již mnohokrát zmíněná abstrakce pojmů, která nemusí být všem žákům vždy jasná.

Přínos komiksů spočívá právě v možnosti poskytnout žákům účinný didaktický materiál, díky němuž si žáci mohou tato témata snadněji představit. Právě ve spojení textu a obrazu lze najít způsob, jak žákům usnadnit pochopení mnohdy složitých vztahů. Komiksy totiž často přibližují složité hodnoty tím, že je zasazují do příběhů, které jsou žákům blízké a snadno srozumitelné, což jim usnadňuje zorientovat se v dané problematice a porozumět jí. Příkladem mohou být komiksové příběhy, v nichž postavy čelí nespravedlnosti nebo právním problémům. Takové příběhy mohou žákům poskytnout možnost analyzovat morální dilemata, případně uvažovat o praktickém významu hodnot, což může napomáhat k rozvoji občanských kompetencí. Zároveň umožňují pracovat s různými pohledy na daný problém a srovnat jej s aktuálními společenskými otázkami, což podporuje kritické myšlení žáků a schopnost věcné

³³ Matějka, Ondřej, HOTOVÝ Filip. *Politika do školy patří: metodický materiál pro učitele*. s.5.

³⁴ KUTHAN Robert; PELCOVÁ Naděžda a ZICHA Zbyněk (ed.). *Kapitoly z didaktiky filosofie, etiky a společenských věd*. s. 10.

³⁵ Tamtéž s. 10.

diskuse. Tato schopnost je považována za jednu ze zásadních – tedy rozpoznávat rozdíly v etických a právních otázkách.³⁶

Zároveň je důležité si uvědomit, že občanská výchova by neměla spočívat na pouhém memorování poznatků, právních zákonitostí atd. Pro žáky je důležité, aby se v rámci občanské výchovy zapojili do diskuse o základních hodnotách, jako jsou: rovnost, spravedlnost, odpovědnost, a propojili dané hodnoty s jejich každodenním životem. Zde lze opět vidět výhodu komiksů přinášející příběhy, jejichž zápletky často zobrazují postavy nucené rozhodnout se mezi osobní prospěchem a veřejným zájmem. Lze to najít v takřka každém superhrdinském komiksu. Právě takovéto příběhy pomůžou žákům porozumět, jak se občanské hodnoty mohou uplatňovat v každodenním životě a jakou roli hrají ve spravedlivé a rovné společnosti.

Právě tato kombinace etických témat a příběhů, které komiksy nabízejí, podporuje schopnost žáků tato témata zhodnotit a pochopit jejich dopady na společenské vztahy. Jak bude uvedeno dále, komiksy lze využít rozličným způsobem, například konfrontovat žáky s lidskoprávním příběhem a nechat je jej dokončit. Žáci tak jsou nuceni rozvíjet kritické myšlení a posuzovat a řešit problémy. Právě tyto schopnosti se mohou považovat za klíčové kompetence dle RVP³⁷ (kompetence ke komunikaci, kompetence občanská atd.)

3.3 Vizuální učení a možnosti využití komiksů ve výuce občanské výchovy

3.3.1 Vizuální učení

Jak již bylo mnohokrát naznačeno, komiksy přináší do výuky textový i obrazový formát informací. Právě to podle teorie duálního kódování podporuje hlubší pochopení a zjednodušuje proces zapamatování. Spojení těchto dvou prvků do jednoho příběhu umožňuje žákům snazší porozumění, které samostatný text ani obrazový materiál nepřináší.³⁸

³⁶ PAPAMICHAEL, Elena, GANNON, Mary, DJUKANOVIC, Bojka, FERNÁNDEZ, Rosa Garvín. *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům (EDC/HRE) Instruktažní balíček pro učitele*, s.43.

³⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf cit. 28.10.2024.

³⁸ MAYER, Richard. *MULTIMEDIA LEARNING* [online]. Dostupné z: <https://www.jsu.edu/online/faculty/MULTIMEDIA%20LEARNING%20by%20Richard%20E.%20Mayer.pdf> s.102, cit. 28.10.2024.

Vizuální učení spojené s textem tak může podporovat rozvoj dovedností, jako jsou analýza, interpretace a schopnost kriticky posuzovat různé typy informací. Jde o zásadní dovednosti v občanské výchově. Právě obrazová část může žákům pomoci pochopit ony abstraktní pojmy, s nimiž se ve výuce občanské výchovy setkáváme.

3.3.2 Možnosti využití komiksů ve výuce občanské výchovy

Dle výše popsaných informací nabízejí komiksy široké spektrum možností, jak je využít pro efektivní výuku občanské výchovy na základních školách. Prostřednictvím komiksu mohou být přiblíženy nejrůznější aspekty týkající se výuky občanské výchovy, jako je demokracie, rovnost, lidská práva, náboženství. Prostřednictvím vcelku jednoduchých příběhů s konkrétními postavami usnadňuje žákům pochopení těchto pojmů a jejich správné zapamatování. V další části této podkapitoly budou představeny konkrétní způsoby, jakými se komiksy dají využít ve výuce občanské výchovy.

Jednou z hlavních možností, kterou komiksy ve výuce nabízejí, je simulace reálných situací. V těchto situacích mohou postavy v příběhu čelit morálním, etickým či jiným společenským dilematům. Příběhů, které tyto konflikty nabízejí, je velké množství. Již v komiksech o Asterixovi bychom mohli najít konflikt mezi osobním prospěchem (ulovím divočáka) a veřejným zájmem (pomůžu vesnici). Žáci se následně mohou vžít do příběhu a dokončit jej, a tím zkoumat různé způsoby řešení a jejich následky. Následně může vzniknout diskuse nad etickými dilematy, která by z daného rozhodnutí vyplynuly. V jiném případě můžeme využít čistou analýzu příběhu, aniž by do něj žáci zasahovali. I pouhá interpretace textů předeště žákům základní etická dilemata a důsledky rozhodnutí postav. Diskuse nad etickými dilematy ve vhodných komiksových příbězích může rozvíjet posuzování důsledků svých rozhodnutí. Právě to je mnohdy považováno za základní dovednost budoucích občanů.³⁹

Druhým způsobem, jak lze uplatnit komiksy ve výuce občanské výchovy, je práce s abstraktními pojmy. Jak již bylo zmíněno, tyto pojmy mohou být pro žáky mnohdy těžko uchopitelné a obtížně aplikovatelné na každodenní život. Příkladem mohou být pojmy jako demokracie, lidská práva, rovnost či pojmy z filozofie. Právě tyto termíny bývají pro žáky zmatečné a těžko propojitelné s jejich životem. Síla komiksových příběhů je v propojení těchto

³⁹ Papamichael, E., Gannon, M., Djukanovic, B., Fernández, R. G., Kerr, D., & Huddleston, T. *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům*. s.14.

pojmu s konkrétními příběhy, které bývají (často) založeny na reálných situacích. Žák si tak může vizualizovat chování hlavních postav může a následně ho aplikovat na konkrétní situace.

Příkladem vhodného využití se jeví komiksové příběhy o historických událostech, které jsou spojeny s bojem za lidská práva. Příběhy o občanských hnutích ve Spojených státech amerických pomáhají žákům pochopit, co tyto hodnoty znamenají v praxi a jak se vyvíjely. Žákům tak představují reálné příběhy a konkrétní situace, v nichž lidé riskují své pohodlí a někdy i život, aby chránili hodnoty své a svých blízkých. Právě tyto příběhy mohou dle Yanga posílit u žáků porozumění a respekt k daným hodnotám.⁴⁰ K výuce tak můžeme využít komiksové ztvárněné příběhy o Martinu Lutheru Kingovi, Nelsonu Mandelovi či Miladě Horákové, tedy příběhy osobností, které bojovali za svobodu a rovnost. Správným využitím ve výuce získávají žáci motivaci k diskusi o daných hodnotách a podnět využít je v reálném životě.

Využití komiksů ve výuce dále podporuje schopnost podnítit diskusi a kritické myšlení. Komiksová díla často představují různé úhly pohledu na konkrétní událost, v našem případě na konkrétní společenskovední otázku. Právě tyto protipóly mohou žáky motivovat k diskusi. Ta může v případě správného využití příběhu přejít v analýzu důsledků různých názorů. Zároveň komiksy dokážou zachytit problémy, které nemají zjevné řešení. Žáci jsou tak nuceni o problémech přemýšlet a diskutovat o nich. Zároveň jim komiks nabízí prostor pro získání argumentů a jejich správné využití.

Příkladem mohou být komiksy, v nichž se objevují dva pohledy na kontroverzní téma, které vyvolává ve společnosti silné emoce.⁴¹ Aktuálně se může jednat o migraci, náboženské otázky či klimatické změny. Právě tato ožehavá témata mohou v žácích podnítit diskusi. Odlišné pohledy dvou postav navíc přinesou i možnosti různých závěrů, nad kterými žáci mohou přemýšlet a, při správném použití tak může docházet nejen k naplnění klíčových kompetencí, ale též k rozvoji kritického myšlení.

Čtvrtá možnost, jak lze využít komiksy ve výuce, spočívá v jejich umění vyprávět příběhy z pohledu různých postav, což umožňuje žákům porozumět hrdinům a jejich pohnutkám, přičemž tyto příběhy jim rovněž mohou otevřít cestu k porozumění lidem různého

⁴⁰YANG, Gene. *Strengths of Comics in Education*. In: *Comics in Education* [online]. Dostupný z: <http://www.humblecomics.com/comicsedu/strengths.html> cit. 28.10.2024.

⁴¹PAPAMICHAEL, Elena, GANNON, Mary, DJUKANOVIC, Bojka, FERNÁNDEZ, Rosa Garvín. *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům (EDC/HRE) Instruktažní balíček pro učitele*. s.10.

původu. Zároveň komiksové příběhy často vyprávějí příběhy, ve kterých postavy čelí diskriminaci, nespravedlnosti či jiným formám útlaku. Zde se otevírá možnost rozvíjet dětskou empatii a schopnost porozumět druhým lidem, kteří například pocházejí z odlišných kultur. Využití těchto komiksů ve výuce tak může rozvíjet respekt k rozmanitosti lidí a kultur.

Příkladem komiksů, které je vhodné v této problematice využít, jsou příběhy o migrantech, kteří v novém prostředí čelí předsudkům a začleňují se v nové krajině. Tento typ příběhů přibližuje žákům obtíže, se kterými se potýkají lidé v cizích kulturách. Příklad takového komiksu můžeme spatřit u Marjane Satrapiové a jejím *Persepolis*. Po přečtení takovýchto příběhů může učitel vést se žáky diskusi o jejich pocitech, jak by se asi cítili oni na místě postav atd. Rozvojem empatie u žáků pak pomáháme vytvořit inkluzivnější a tolerantnější prostředí ve škole.⁴²

V poslední době se žáci čím dál více setkávají s multimodálními vjemy – dochází tak ke spoluúčasti různých smyslových počitků. Zahrnuje to nejrozumnější grafy, videa a obrázky, které vyžadují specifickou schopnost interpretace. Žáci musejí zpracovat vjemy, které na ně působí, a správně situaci vyhodnotit. Komiksy tedy představují ideální nástroj, kterým lze tuto schopnost u žáků procvičovat. Připomeňme si, že komiksy se skládají ze dvou prvků: textového a obrazového, takže na žáky působí multimodálně. Právě na těchto příbězích lze žáky učit, jak takové multimodální informace správně interpretovat.

Správnou interpretaci můžeme se žáky trénovat na dílech, která zachycují například scénu protestu. Obraz zachycuje celkovou scénu a mimiku zúčastněných i ostatních osob. Pomocí textu se pak dají zobrazit názory (formou myšlenek, slov) jednotlivých lidí. Žáci následně mohou diskutovat o významu symbolů, hesel, mimiky účastníků a spojit je dohromady. Vhodným navedením se žáci mohou naučit číst mezi řádky,⁴³ což jim pomáhá orientovat se v multimodálních sděleních, která často využívají například média.

Poslední možnost využití komiksu, které se věnuje tato práce, je podpora spolupráce mezi žáky. Můžeme žáky vyzvat, aby společně vytvořili vlastní komiksy na společenskovední téma. Zde je však důležité, aby žáci byli již s nějakými díly, které se těmto otázkám věnují,

⁴² KOVAČEVIC, J., KOVAČEVIC, M., DELILOVIC, L., ŠEHOVIC, J. *Using comics methodology to enhance intercultural competences and social inclusion in teaching* [online]. Dostupné z: <https://thinkerica.ba/wp-content/uploads/2024/10/Strip-u-nastavi-ENG-web.pdf> s.6, cit. 5.11.2024.

⁴³ MCCLOUD, Scott. *Jak rozumět Komiksu*, s. 140.

seznámení, a dokázali tak vytvořit dílo vlastní.⁴⁴ Aktivita spojené s tvorbou vlastního komiksu nepodporují jenom spolupráci a vzájemnou komunikaci (klíčové kompetence), ale také kreativní dovednosti a kritické myšlení, které je při tvorbě vlastního příběhu potřebné. Při tvorbě příběhů na téma demokracie, lidských práv atd. jsou žáci nuceni přemýšlet o těchto hodnotách a vytvořit k nim příběh, který by je vhodně prezentoval. K tvorbě takového komiksu by stačilo zadání „Co znamená být odpovědným občanem?“. Tato aktivita umožní žákům vyjádřit své myšlenky a hodnoty prostřednictvím příběhu a obrazů a současně je učí pracovat v týmu, naslouchat názorům ostatních a spolupracovat na dosažení společného cíle.

3.4 Výhody a nevýhody využití komiksů ve výuce

V průběhu tvorby kapitoly *Možnosti využití komiksů ve výuce občanské výchovy* bylo nastíněno několik způsobů, jak lze komiksy ve výuce občanské výchovy vhodně využít. Praxe však ukazuje, že využití komiksů ve výuce má nejen své výhody, ale i nevýhody. V této podkapitole budou krátce nastíněny oba tyto aspekty.

3.4.1 Výhody využití komiksů ve výuce

Jak již bylo zmíněno výše,⁴⁵ komiksy představují zajímavý aspekt obohacení výuky, občanskou výchovu nevyjímaje. Jejich hlavní výhoda spočívá v kombinaci textu a obrazu, což žákům lépe přibližuje složitá společenská témata a hodnoty. Právě v kontextu občanské výchovy, kde má být kladen důraz na pochopení demokratických hodnot, lidských práv, etiky, odpovědnosti atd. mohou komiksy sloužit jako efektivní prostředek, který žáky zaujme a motivuje k aktivnímu zapojení do výuky. V další části této podkapitoly jsou uvedeny klíčové výhody, které komiksy přinášejí do výuky občanské výchovy.

Z předchozích stránek vyplývá, že komiksy lze do výuky zapojit různými způsoby. Hlavním pozitivem využití komiksů ve výuce je jejich poutavé zpracování. Zároveň se jedná o medium, které je velmi populární. Atraktivita vychází právě z jejich zpracování a kombinování obrazových a textových prvků.⁴⁶ Zároveň mohou být atraktivní i pro žáky, kteří mají problémy se soustředěním při četbě tradičních textových materiálů. Komiksy tak mají

⁴⁴ KOVAČEVIC, J., KOVAČEVIC, M., DELILOVIC, L., ŠEHOVIC, J. *Using comics methodology to enhance intercultural competences and social inclusion in teaching*. [online]. Dostupné z: <https://thinkerica.ba/wp-content/uploads/2024/10/Strip-u-nastavi-ENG-web.pdf> s. 14, cit. 5.11.2024

⁴⁵ Viz podkapitola *Možnosti využití komiksu ve výuce občanské výchovy*, s. 19.

⁴⁶ Mc MCCLOUD, Scott. *Jak rozumět Komiksu*, s. 63.

potenciál zaujmout široké spektrum žáků, kteří by jinak o výuku občanské výchovy nejevili velký zájem.

Komiksy díky své jedinečné struktuře, přímo nabádají žáky k analýze a interpretaci textů i obrazů zároveň. Pozitivem je, že díky této struktuře může u žáků dojít k posílení kritického myšlení a k rozvoji schopnosti analyzovat vícevrstevné informace.⁴⁷ Žáci potřebují chápat vztah mezi textem a obrazem a rozvíjejí tak své schopnosti. Právě rozvoj kritického myšlení je v občanské výchově velmi zásadní, jelikož může pomoci žákům reflektovat složité společenskovední hodnoty.⁴⁸

Další výhodu lze spatřit v možnosti lepšího porozumění abstraktním pojmům, s kterými pracuje občanská výchova. Jak již bylo naznačeno v předešlých kapitolách, výuka občanské výchovy často pracuje s abstraktními pojmy, které jsou pro žáky náročné. Díky obrazové složce tak komiksy usnadňují žákům pochopit tyto pojmy.⁴⁹ Pojmy jako rovnost, právo nebo demokracie mohou být pro žáky obtížně srozumitelné, pokud jsou vysvětlovány čistě teoreticky a ústně.⁵⁰ Právě komiksy díky své vizuální stránce umožňují lépe uchopit téma a přiblížit jej běžnému životu.

S vizuální stránkou komiksu se pojí jeho další potenciální výhoda: rozvoj vizuální gramotnosti, která je v dnešní elektronické společnosti čím dál důležitější.⁵¹ V rámci komiksů se mohou žáci učit chápat, jak jsou významy zprostředkovány nejen textem, ale také obrazem, a tím rozvíjet svou vizuální gramotnost. To žákům umožňuje kriticky posuzovat mediální obsah a pochopit, jak mohou být obrazové informace využity k formování veřejného mínění.⁵² Právě tato schopnost je pro dnešní svět prostoupený technologiemi důležitá.

Poslední výhodou je flexibilita komiksů. Komiksy se jakožto velmi rozšířený žánr přizpůsobují různým věkovým skupinám a úrovním vzdělání. Učitelé tak mají bezpočet

⁴⁷ YANG, Gene. *Strengths of Comics in Education*. In: *Comics in Education* [online]. Dostupný z: <http://www.humblecomics.com/comicsedu/strengths.html> cit. 5.11.2024.

⁴⁸ KUTHAN Robert; PELCOVÁ Naděžda a ZICHA Zbyněk (ed.). *Kapitoly z didaktiky filosofie, etiky a společenských věd*. s. 10.

⁴⁹ Y YANG, Gene. *Strengths of Comics in Education*. In: *Comics in Education* [online]. Dostupný z: <http://www.humblecomics.com/comicsedu/strengths.html> cit. 5.11.2024.

⁵⁰ Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning* (2nd ed.). Cambridge University Press. S.43

⁵¹ SPOUSTA, Vladimír. Proč rozvíjet vizuální gramotnost? *Metody tvořivého učitele - Pedagogická orientace*. 2001, č. 3, s. 86.

⁵² Tamtéž s. 90.

rozličných komiksů vhodných pro konkrétní výukové cíle a témata. Komiksy zahrnují různé styly, žánry a témata, která odpovídají specifickým potřebám výuky, a tím se stávají univerzálním nástrojem pro výuky nejrůznějších předmětů.

3.4.2 Nevýhody využití komiksů ve výuce

Přes zmíněné výhody a možnou efektivitu komiksů ve vzdělávacím procesu může jejich integrace do výuky přinést několik výzev a potenciálních nevýhod, kterými se zabývá tato podkapitola.

Využití komiksů ve výuce vyžaduje, aby se učitelé na hodiny správně připravili. Problémem může být nedostatečná metodická příprava učitelů pro práci s komiksy. Na rozdíl od zahraničí, kde se komiksy ve výuce často využívají, u nás tento trend ve velkém nenastal.⁵³ Bez správné metodiky tak může hrozit riziko, že komiks nebude ve výuce vhodně použit a bude postrádat efektivitu.

Další nevýhodou může být riziko povrchního porozumění látce či jejího zjednodušení. Jak již bylo zmíněno,⁵⁴ komiksy přinášejí příběhy, které bývají upravené tak, aby jim čtenář porozuměl. Může tak dojít k simplifikaci složitých otázek, jež si žáci špatně vyloží. Zde se střetává pozitivum s negativem –jednoduchost příběhu je devizou komiksů, může však vést k přehlédnutí komplexnosti a maličkostí, které jsou pro danou otázku zásadní. Je tedy důležité, aby byl komiksový materiál doplněn o diskusi a analýzu. Tím lze této nevýhodě předejít.

Komiksová díla jsou vhodná k bourání předsudků.⁵⁵ Mnohdy se však můžeme setkat s díly, která předsudky a stereotypy budují. Ty se mohou týkat špatně zvolených ilustrací nebo příběhu, které jsou vytvořeny bez ohledu na kulturní nebo genderové rozdíly. To může vést ke zkresleným pohledům na určitá témata či skupiny. Pro výuku založenou na komiksech je tak důležité, aby učitelé vyfiltrovali nevhodné komiksy. Je zásadní, aby žáci byli vedeni k respektu a porozumění k různým skupinám. Pokud se respektu nenaučí ve škole, těžko se s předsudky vyrovnají.⁵⁶

⁵³ SMOLÍKOVÁ, Klára. *Bohouš a Dáša mění svět: jak vyzrát na komiks?! : metodická příručka pro využití komiksu ve výuce*.s. 40.

⁵⁴ Viz podkapitola *Možnosti využití komiksů ve výuce občanské výchovy*, s. 19.

⁵⁵ Tamtéž, s. 19.

⁵⁶ Papamichael, E., Gannon, M., Djukanovic, B., Fernández, R. G., Kerr, D., & Huddleston, T. *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům*. s.15.

Příprava výuky založené na komiksech je velmi časově náročná. Proto je i tento aspekt nutné zmínit, jako negativum. Nalezení správného komiksového díla a jeho zapojení do výuky může být pro mnoho učitelů vyčerpávající až nemožné. Zároveň nelze opomenout autorské zákony, které množení děl neschvalují. Bylo by tak eticky vhodné, aby škola díla nakoupila a následně s nimi ve výuce pracovala. To nejen stojí značné časové úsilí, ale přináší školám i další finanční náklady. Nesmíme zapomenout ani na možné specifické poruchy učení, které by bránily žákům ve správné práci s komiksy, což u těchto žáků může negativně ovlivnit jejich porozumění probíranému tématu.

3.5Shrnutí

Využití komiksů ve výuce občanské výchovy může představovat efektivní metodu učení, která podporuje rozvoj klíčových občanských a demokratických hodnot, kritického myšlení, empatie a jiných. Komiksy poskytují žákům příležitost nahlédnout složité společenské otázky z různých perspektiv a vnímat abstraktní pojmy ve vizuálně zpracovaných příbězích, které je přenášejí do běžného života. Přestože komiksy mají velký výukový potenciál, pro jejich efektivní zapojení do vzdělávání je důležitá důkladná metodická opora a řádná příprava.

Jedním z hlavních přínosů komiksů je podpora duálního kódování, při kterém se informace ukládají pomocí dvou vjemů. Výuka s komiksy se zdá velmi výhodná, přináší však i nevýhody a úskalí, na než je třeba brát zřetel při zapojování do výuky.

4 Didaktický potenciál komiksů Marjane Satrapiové (*Persepolis* a *Šitíčko*)

Tato kapitola se zaměřuje na posouzení didaktického potenciálu komiksů Marjane Satrapiové, konkrétně jejich děl *Persepolis*⁵⁷ a *Šitíčko*.⁵⁸ Komiksy budou analyzovány ve vztahu k předchozím kapitolám, kde byly rozebrány možnosti využití komiksů ve výuce. Dále se kapitola věnuje specifikům výuky kontroverzních témat v občanské výchově a zkoumá, jak mohou být tato témata reflektována v dílech zmíněné autorky.

4.1 Přehled didaktického potenciálu komiksů Marjane Satrapiové

Komiksy Marjane Satrapiové, především *Persepolis*,⁵⁹ představují díky autentickému zobrazení života jedinečný nástroj pro výuku občanské výchovy. Jejich síla tkví v autobiografickém vyprávění o životě v autoritativním režimu během íránské islámské revoluce a následném exilu. Autorka ve svých dílech přibližuje témata, jako jsou lidská práva, náboženství, genderové nerovnosti a kulturní identita. Tato témata umožňují učitelům vést žáky k přemýšlení nad etickými, morálními a společenskými otázkami. Zároveň rozvíjejí občanské kompetence, kritické myšlení a toleranci.

Výše zmíněná témata lze zařadit mezi tzv. kontroverzní. Práce s nimi vyžaduje od učitele nadhled a udržení neutrálního postoje. Při výuce těchto témat je důležitým prvkem pozitivní klima třídy. Výuce kontroverzních témat se věnuje následující podkapitola. Je však důležité zmínit, že tyto komiksy splňují podle mého názoru specifika potřebná pro výuku kontroverzních témat, neboť poskytují reálný vhled do složitých otázek.

4.2 Výuka kontroverzních témat v občanské výchově

Tato část kapitoly *Didaktický potenciál komiksů Marjane Satrapiové* vysvětluje, co jsou kontroverzní témata. Existuje mnoho definic, podle kterých lze různá témata označit za kontroverzní. Dle slovníků lze říci, že kontroverze znamená spor.⁶⁰ Tuto definici potvrzuje publikace *Život s kontroverzí*, kde autoři uvádějí: „kontroverzní témata lze definovat jako:

⁵⁷ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*. Praha: BB/art, 2021.

⁵⁸ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Šitíčko*. Praha: BB/art, 2019.

⁵⁹ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*. Praha: BB/art, 2021.

⁶⁰ *Slovník cizích slov* [online]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kontroverze-kontroverse> cit. 10.11.2024.

témata, která vyvolávají silné emoce a názorově rozdělují společnost.“⁶¹ Je zřejmé, že kontroverzní témata se mohou lišit podle země, ale obecně lze mezi ně zařadit gender, extremismus, lidská práva, náboženství, kulturní odlišnost, migraci atd.⁶² Práce s kontroverzními tématy ve výuce občanské výchovy může být pro učitele náročná, jelikož vyžaduje specifický přístup. Při výuce je třeba dbát na neutrální přístup k různým názorům a poskytnout žákům bezpečné prostředí. Při splnění těchto podmínek mohou kontroverzní témata výuku obohatit. Zároveň skrze ně lze rozvíjet vlastnosti klíčové pro občanské kompetence.⁶³

Výuka kontroverzních témat se řeší i na úrovni evropských institucí, které ve svých publikacích shodně upozorňují na důležitost neutrálního postoje učitele. Při výuce je třeba podporovat žáky k aktivnímu zapojení do diskusí a dalších aktivit. Správně vedená hodina může rozvíjet žákovskou schopnost naslouchat druhým, analyzovat a obhajovat své názory a věcně argumentovat. Tyto dovednosti lze zařadit mezi tzv. klíčové kompetence, které jsou uvedeny v RVP.⁶⁴

Autoři Kerr a Huddleston, kteří se zabývají výukou kontroverzních témat, potvrzují jejich důležitost, zejména pro výchovu demokratických občanů. Výuka těchto témat pomáhá žákům reflektovat různé postoje a připravuje je na život v pluralitní společnosti.⁶⁵ Dále uvádějí, že jednou z metod, jak tato témata vyučovat, je diskuse, která však může vyvolat silné emoce a napětí mezi žáky.⁶⁶ Učitel by měl být na takové hodiny dobře připraven a diskusi vést věcně. Správně vedená diskuse tak může u žáků podpořit empatii a toleranci.

Kromě diskuse lze s kontroverzními tématy pracovat i skrze dokumentární filmy, což zdůrazňuje i publikace *Jeden svět na školách*.⁶⁷ Práce s autentickými zdroji, které převádějí tato

⁶¹PAPAMICHAEL, Elena, GANNON, Mary, DJUKANOVIC, Bojka, FERNÁNDEZ, Rosa Garvín. *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům (EDC/HRE) Instruktažní balíček pro učitele*. s. 10.

⁶² Tamtéž s. 15.

⁶³ Viz kapitola *Výuka občanské výchovy*, s.17.

⁶⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf cit. 19.11.2024.

⁶⁵ KERR, David a HUDDLESTON, Ted. *Teaching controversial issues through education for democratic citizenship and human rights: Training pack for teachers*. Council of Europe, 2021.s. 37.

⁶⁶ Tamtéž s. 37.

⁶⁷ VYČICHLOVÁ, Vlasta, Vendula ŠNOKHOUSOVÁ, František ROZUM, David VALOUCH a Ludmila SOUČKOVÁ. *Dokumentární film ve výuce: Jeden svět na školách : VŠ skripta*.

témata do reálného života, může žákům pomoci s jejich interpretací. Komiksy (svým zpracováním) tak mohou poskytnout významnou pomoc ve výuce kontroverzních témat. Jak již bylo zmíněno,⁶⁸ unikátnost komiksu spočívá v jeho textové i vizuální stránce. Unikátnost komiksu spočívá v jeho textové i vizuální stránce. Díla *Persepolis* a *Šitíčko* tak považují za vhodná k výuce těchto otázek.

Tématům kontroverzních témat se velmi zdárně věnuje projekt *Prostor pro spor*,⁶⁹ který nabízí i metodiku pro vyučující. Velmi povedené publikace jsou dostupné i na portálu *Centrum občanského vzdělání* lze zmínit například *Jak zvládnout kontroverze*.⁷⁰ Následující podkapitoly se věnují rozboru děl Marjane Satrapiové.

4.3 Hlavní témata komiksů *Persepolis* a *Šitíčko* a jejich didaktický potenciál při výuce kontroverzních témat

Tato kapitola se věnuje komiksům íránské autorky Marjane Satrapiové a jejich potenciálu při výuce kontroverzních témat v občanské výchově. Kapitola představí vybraná kontroverzní témata, která jsou obsažena v *Persepolis* a *Šitíčku* a mohou být začleněna do výuky. Dále budou v krátkosti představeny návrhy konkrétních výukových aktivit, které mohou vést k rozvoji kritického myšlení a občanských kompetencí.

4.3.1 *Persepolis*

V tomto komiksu se objevuje řada témat, které lze v evropské společnosti považovat za kontroverzní. Tato práce se zabývá zejména tématy, jako jsou náboženství, lidská práva, emigrace, ženská práva a politická propaganda. Podrobněji jsou rozpracována témata lidských práv, emigrace a genderových rolí, která byla stanovena jako klíčová. V díle se objevují i další relevantní témata.

Lidská práva a svoboda jedince

Jedním ze stěžejních témat, které autorka v díle zobrazuje, je otázka lidských práv a osobní svobody. Příběhy z každodenního života v autoritativním režimu odrážejí omezení lidských práv jednotlivce a státní kontrolu, která se projevuje jak v oblasti politické, tak ve svobodě projevu. Postava Marjane a její rodina čelí v díle mnoha represím, jako je cenzura, zákaz shromažďování nebo donucení dodržování přísných společenských a náboženských pravidel.

⁶⁸ Viz kapitola *Využití komiksů ve výuce občanské výchovy*, s. 15.

⁶⁹ V době dopisování této práce nebyla webová stránka dostupná.

⁷⁰ KERR, David a HUDDLESTON, Ted. *Jak zvládnout kontroverze*. Centrum občanského vzdělávání FHS UK.

Příkladem může být kapitola *Kim Wilde*,⁷¹ ve které je autorka perzekuována mravnostní policií za nášivky západních kapel na své bundě.⁷²

Didaktický potenciál témat, jako jsou lidská práva a svoboda jednotlivce, spočívá v rozvoji demokratického myšlení a pochopení občanských hodnot. Tento prvek je základem občanské výchovy a výchovy k demokraticky smýšlejícímu občanovi.⁷³ Komiks umožňuje žákům pochopit, proč jsou lidská práva důležitá a proč je důležité je chránit. Správně vedená aktivita podněcuje žáky přemýšlet o omezování svobody projevu, státní kontrole nad osobním životem a dopadech státní moci na jednotlivce.

Jednou z metod využití komiksu je analýza konkrétní scény, v níž je zobrazena represe či potlačování lidských práv. Příkladem může být scéna s nášivkami západních kapel nebo kapitola,⁷⁴ v níž je Marjanin strýc Anouche zatčen a následně popraven za své politické názory. Tyto stránky slouží jako základ pro následnou aktivitu, která se zaměří na kontrolu autoritativních režimů nad občany. Vhodnou aktivitou může být diskuse, jež však vyžaduje důkladnou přípravu. Po analýze scény mohou žáci diskutovat nad otázkami, jako jsou „Kde končí svoboda jednotlivce a začíná právo státu na kontrolu?“ nebo „Je správné omezovat svobodu slova kvůli udržení stability státu?“ Vhodně položené otázky podněcují kritické myšlení žáků a rozvoj jejich argumentačních dovedností.

Další aktivitou může být propojení ukázek z komiksu se scénami z reálného světa. Příkladem mohou být zprávy o potlačování lidských práv a jejich srovnání s vybranou scénou z *Persepolis*. Žáci tak lépe pochopí, že otázky lidských práv a totalitních režimů nejsou pouze historií, ale přetrvávají dodnes.

Možností, jak využít komiks k výuce je celá škála. Jednou z nich je i divadelní rekonstrukce scény. Žáci se tak na základě ukázky mohou vžít do různých rolí a sehrát alternativní vyprávění z dané společnosti. Problém ovšem nastává u takto palčivých témat. Rozdělování rolí, kde by mohla být oběť či člen vynucovacích složek, může u některých žáků vyvolat nepříjemný pocit. Příkladem budiž situace, v níž by byla role mravnostní policie přisouzena aktérovi šikany a role perzekvované osoby její oběti.

⁷¹ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*. Praha: BB/art, 2021, s.130.

⁷² Tamtéž s.137.

⁷³ MATĚJKA, Ondřej, HOTOVÝ, Filip. *Politika do školy patří: metodický materiál pro učitele*, s. 3.

⁷⁴ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*, s.74.

Náboženství, sekularismus

Dalším zásadním tématem, které autorka otvírá, je střet mezi státní ideologií a náboženskými svobodami. Satrapiová pochází z rodiny s liberálními názory, ale společnost, ve které vyrůstala, byla a stále je pod silným vlivem náboženských pravidel. Příkladem tohoto střetu je kapitola *Šátek*,⁷⁵ kde je autorka jako malá dívka nucena nosit šátek (hidžáb) a nechápe, proč jej musí nosit. Tento konflikt vyvolává otázky tolerance, svobody víry a vzájemného respektu mezi různými ideologiemi, což je klíčové téma v globalizovaném světě.

S tímto tématem lze pracovat různými způsoby. Jednou z výukových aktivit může být moderovaná diskuse. Učitel rozdělí žáky na dvě skupiny, z nichž jedna obhájí sekularizaci státu (učitel poskytne potřebné materiály, např. příklady sekularizace ve školství ve Francii nebo v ČR a úryvky z *Persepolis*) a druhá skupina obhájí náboženský stát. Následná diskuse a argumentace posiluje toleranci a schopnost chápat protichůdné názory.

Genderové role a práva žen

Témata genderových rolí a práv žen se v *Persepolis* rovněž vyskytují v hojné míře. Marjane Satrapiová se těmto otázkám věnuje prostřednictvím každodenních situací, ve kterých autorka i její matka čelí kulturním očekáváním a omezením, která jsou na ženy v Íránu kladena. Jedním z příkladů je povinnost nosit hidžáb, který symbolizuje náboženství, ale pro rodinu Satrapiových zároveň představuje omezení osobní svobody a práva žen na vlastní volbu oblékání. Dílo zachycuje i celkový vývoj postavení žen a jejich možnost rozhodovat o vlastním životě.

Téma genderu je v českých školách citlivé a důležité. Proto je relevantní jej zapojovat do výuky, učit žáky toleranci a porozumění. Zkoumání genderových rolí v různých kulturách umožňuje žákům zamyslet se nad tím, jak společenské normy a očekávání ovlivňují životy jednotlivců. Téma přispívá ke zvyšování empatie a respektu a zároveň podporuje diskusi o rovnosti pohlaví.

Při výuce mohou být využity scény, ve kterých Marjane čelí povinnosti nosit hidžáb, omezení svého chování na veřejnosti a dohledu mravnostní policie.⁷⁶ Tyto scény se dají využít k diskusi o genderových stereotypech a právech žen v různých kulturách. Realistické zobrazení

⁷⁵ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*, s. 7.

⁷⁶ Tamtéž, s.101.

perzekuce na základě pohlaví může žákům pomoci lépe pochopit vnímání genderových rolí v různých společnostech a jejich vliv na osobní svobodu jednotlivce.

Metod, jak toto téma zpracovat, existuje několik. Jednou z nich je analýza konkrétních scén. Je důležité, aby učitel vybral správnou scénu, ve které je genderová nerovnost patrná – například situaci, kdy je Marjane nucena oblékat se podle pravidel státního režimu. K analýze je třeba připravit otázky, které žáky nasměrují, na co se zaměřit. Poté mohou nad otázkami diskutovat. Příklad otázek může být: „Jaký význam má svoboda oblékání pro osobní svobodu?“ nebo „Je správné, aby stát určoval, jak se mají občané oblékat a chovat?“

Další vhodnou aktivitou je srovnání genderových stereotypů a práv žen v Íránu a České republice. Žáci mohou představit konkrétní příklady genderových norem a očekávání v obou kulturách nebo se tématu věnují formou projektu. Tím si rozšíří povědomí o globálních otázkách a podpoří svou schopnost kritického myšlení.

Migrace a kulturní identita

S tématem migrace se v komiksu *Persepolis* setkáváme ve chvíli, kdy je Marjane jako mladá dívka poslána rodiči do Evropy. Během pobytu v Rakousku⁷⁷ si prochází hlubokou krizí identity a potýká se s kulturním šokem. Snaha začlenit se do nové společnosti a zároveň zůstat věrná vlastním hodnotám a identitě je pro mladou dívku nelehký úkol. Tento příběh poskytuje žákům příležitost zamyslet se nad tím, jak zásadně může změna prostředí ovlivnit život jednotlivce a podpořit respekt k různým kulturám.

Migrace je v současné společnosti velmi aktuální téma, které může u žáků vyvolat silné emoce. Zároveň skrze něj mohou žáci hlouběji pochopit otázky tolerance a multikulturního soužití. V rámci občanské výchovy mohou tato témata pomoci žákům vcítit se do cizích kultur a představit si obtíže, které zažívají lidé, již odešli ze své rodné země. Právě komiks *Persepolis* poskytuje reálný pohled na tyto otázky. Skrze vybrané kapitoly lze budovat u žáků empatii vůči imigrantům a podporovat soužití odlišných kultur.

Možností, jak toto téma zapojit do výuky, je celá řada, a některé budou následně uvedeny. Jednou z vhodných metod je analýza scén, které obsahují kulturní šok. Jako vhodná se jeví scéna, kdy Marjane popisuje svůj první kontakt s evropskou kulturou a její pocity, které v té době zažívá.⁷⁸ Analýza se může zaměřit na faktory, kvůli nimž se dívka cítí odlišná. Jak se

⁷⁷ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*, s. 158.

⁷⁸ Tamtéž s. 172.

proměňuje vztah k její vlastní identitě? Poté může následovat diskuse o odlišných kulturách a kulturním šoku. Příklad otázky pro diskusi: „Jak kulturní šok ovlivňuje naše chování a vztahy s lidmi kolem nás?“

Vhodnou aktivitou by mohla být inscenační metoda příchodu do cizí země. Žáci se vžijí do role imigrantů, kteří přicházejí do nové země. Žáci mohou ztvárnit různé pocity, které mohou imigranti v nové zemi, neznámé kultuře a s odlišným jazykem či zvyky zažívat. Tato aktivita pomůže žákům lépe pochopit, jak náročné je začlenit se do nové společnosti.

Na základě vybraných scén z komiksu lze připravit diskusi, která se zaměří na osobní identitu a přizpůsobení se nové společnosti. Diskuse může zahrnovat otázky typu: „Co pro autorku znamená vlastní identita?“ nebo „Jak vnímá svou identitu v závislosti na prostředí, kde se nachází?“ Žáci se mohou zamyslet nad tím, jak si uchovat svou kulturní identitu, aniž to naruší integraci do nové společnosti a vede k nucené asimilaci. Hlavní otázkou pro diskusi by mohlo být: „Jak můžeme podpořit integraci a zároveň respektovat kulturní identitu každého jednotlivce?“

Vytvoření projektu na téma multikulturalismu se rovněž dá vhodně zapojit do výuky. Žáci se mohou zaměřit na zkušenosti imigrantů, kteří mohou poskytnout náhled na to, jaký pro ně má význam možnost vyjádřit svou kulturní identitu v odlišné společnosti. Případně mohou vytvořit práci, v níž budou srovnávat zkušenosti s emigrací Marjane Satrapiové s příběhy aktuálních imigrantů. Práce by mohla obsahovat témata jako xenofobie, postoje veřejnosti, sžívání se s odlišnou kulturou apod.

4.3.2 Šitíčko

Komiks *Šitíčko*⁷⁹ je sbírkou rozhovorů íránských žen, které odhalují rodinné předsudky vůči ženám a omezenou svobodu žen. Komiks se dotýká zejména genderových stereotypů a postavení žen v konzervativní íránské společnosti.

Satrapiová zde odkrývá společenské tlaky, kterým ženy často čelí, když mají naplňovat určité role a přizpůsobovat se přísným normám. Dílo tak poskytuje žákům možnost zamyslet se nad rolí žen ve společnosti. Vhodnou aktivitou by mohla být diskuse právě na tato témata.

Vzhledem k charakteru a tematické komplexnosti díla *Šitíčko* však nepovažuji jeho zařazení do výuky na základních školách za nezbytné. Použití tohoto díla na základní škole je možné, avšak vyžaduje znalost celého kontextu, jelikož příběhy na sebe často navazují a izolovaně nemusejí

⁷⁹ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Šitíčko*. Praha: BB/art, 2019.

dávat smysl. V tomto lze spatřit úskalí, protože žáci na základních školách obvykle nedisponují znalostí celého kontextu.

4.4 Shrnutí

Komiksy Marjane Satrapiové, především *Persepolis*, představují jedinečnou příležitost k využití ve výuce kontroverzních témat v občanské výchově. Dílo nabízí autentický pohled na témata, která v dnešní době vyvolávají řadu emocí (migrace, náboženství, totalitní režimy, lidská práva). Pro žáky mohou být přínosné k rozvoji občanských kompetencí, kritického myšlení, empatie, tolerance apod

5 Metodické listy zvolených komiksů ve výuce občanské výchovy

Tato kapitola předkládá metodické listy, které jsou navrženy pro využití v hodinách občanské výchovy na základních školách. Každý z nich se zaměřuje na kontroverzní téma. Jejich cílem je rozvoj občanských kompetencí, kritického myšlení a empatie žáků. Komiksy Marjane Satrapiové propojují teoretická témata s reálnými příběhy, čímž mohou sloužit jako ideální prostředek k pochopení abstraktních pojmů a jejich uplatnění v každodenním životě.

Cíle metodických listů byly stanoveny v souladu s principy Bloomovy a Kratwohlovi taxonomie, což zajišťuje, že výuka pokrývá široké spektrum kognitivních a afektivních dovedností – od základního zapamatování a porozumění až po analýzu, syntézu a hodnocení. Tím je žákům umožněno nejen si osvojit základní teoretické poznatky, ale také je aplikovat, propojit s aktuálními problémy a zformulovat vlastní a hodnotové názory na dané téma.

5.1 Metodický list zaměřující se na lidská práva

Tento metodický list se zaměřuje na téma lidských práv. Ilustruje to na příběhu strýce Anouche, který byl režimem popraven. Tématem tohoto listu je význam lidských práv, jejich ochrana a důsledky porušování, vše v souladu s požadavky RVP ZV.⁸⁰

Východním materiálem je kapitola z *Persepolis*,⁸¹ která popisuje příběh Marjanina strýce Anouche, jeho zatčení a následnou popravu. Tento příběh je dle mého názoru ideálním ilustrátorem porušování lidských práv v autoritativním režimu. Příkladem je právo na osobní svobodu, právo na život, na spravedlivý soudní proces atd. Příběh zároveň nabízí silnou emociální stránku a tím žákům téma lidských práv přibližuje.

Metodický list byl vytvořen s ohledem na potřeby žáků 8. a 9. ročníků základní školy. (dle ŠVP ZŠ Bohumila Hrabala, Praha 8) Jeho cílem je rozšířit znalosti žáků o lidských právech, ale také rozvíjet jejich analytické schopnosti, diskutovat a vcítění se do osudu druhých lidí, kterým jsou tato práva upírána.

5.1.1 Struktura metodického listu a metodický list

Metodický list obsahuje jasně strukturované kroky pro realizaci vyučovací hodiny. V úvodu učitel seznámí žáky s tématem lidských práv a historickým kontextem příběhu Marjane Satrapiové. Následně žáci pracují s pracovním listem a výňatkem z komiksu. V závěrečné části

⁸⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní školy [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf cit. 19.11.2024

⁸¹ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*, s.74.

žáci shrnou své poznatky, diskutují o aktuálních otázkách lidských práv a píší vzkaz bojovníkům za lidská práva.

Metodický list k hodině na téma „Lidská práva“

Předmět: Občanská výchova

Ročník: 8.–9. třída

Téma: Lidská práva a jejich porušování očima strýce Anouche

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: Výňatek z *Persepolis*, pracovní list, tabule/interaktivní tabule, výňatky z Deklarace lidských práv, fixy/prezentace

Výstupy z RVP:⁸²

Vzdělávací oblast: Člověk a společnost

Výstupy: **VO-9-4-03** objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů, **VO-9-4-05** přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod, rozumí povinnostem občana při zajišťování obrany státu

Cíle hodiny dle Bloomovi taxonomie:

1. Žáci si vybaví základní lidská práva a jejich význam. Žáci identifikují situace z příběhu, kde byla lidská práva porušena.
2. Žáci vysvětlí, co znamenají vybraná lidská práva, a popíší jejich roli v demokratické společnosti.
3. Žáci propojí konkrétní situace z příběhu s články Všeobecné deklarace lidských práv.
4. Žáci rozeberou důsledky porušování lidských práv na příkladu příběhu strýce Anouche.
5. Žáci vytvoří závěrečný vzkaz bojovníkům za lidská práva, kde vyjádří svůj postoj k ochraně těchto práv.
6. Žáci kriticky zhodnotí význam lidských práv v minulosti a současnosti a diskutují o jejich aktuálnosti.

⁸² *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf cit. 19.11.2024

Cíle hodiny dle Krathwohlvy taxonomie:

1. Žáci věnují pozornost tématu lidských práv a jsou ochotni naslouchat příběhu stránce Anouche.
2. Žáci aktivně reagují na otázky učitele a diskutují nad významem lidských práv.
3. Žáci uznávají důležitost lidských práv a vyjadřují svůj postoj k jejich porušování.
4. Žáci propojí své názory na lidská práva s konkrétními situacemi z příběhu a vytvoří si vlastní názor na jejich význam.
5. Žáci projeví trvalý zájem o problematiku lidských práv a reflektují, jak jejich chování může přispět k jejich dodržování.

Pokyny pro učitele:

1. Příprava materiálů: výňatek z komiksu,⁸³ příprava a tisk pracovních listů, příprava dokumentů důležitých k probrání klíčových bodů,⁸⁴ Všeobecné deklarace lidských práv⁸⁵ atd.
2. Příprava obsahu: zopakování kontextu islámské revoluce v Íránu.

Průběh hodiny

Úvodní část (10 minut)

1. Zahájení hodiny a administrativní záležitosti (2 minuty)
 - Učitel přivítá žáky a uvede je do probíraného tématu, například: „Dnes budeme mluvit o lidských právech a o tom, co se stane, když nejsou dodržována. Zaměříme se na příběh z komiksu Persepolis, který vypráví o porušování lidských práv v Íránu.
2. Aktivizace žáků (5 minut)
 - Učitel provede rychlý brainstorming za položení otázek: Co si představujete pod pojmem lidská práva?
3. Úvod do historického kontextu (3 minuty)
 - Učitel stručně vysvětlí situaci v Íránu. Představí situaci v 70. letech 20. století, kdy došlo ke svržení krále a nastolení režimu, který zavedl přísné náboženské zákony. Učitel připomene, že lidé, kteří s revolucí nesouhlasili, byli pronásledováni, vězněni a někdy i popraveni.

⁸³ Viz příloha č.1, s. 67.

⁸⁴ Viz podkapitola *Struktura metodického listu a metodický list*, s.34.

⁸⁵ Viz příloha č. 2, s. 68 až 70.

- Je třeba podotknout, že příběh strýce Anouche ukazuje důsledky porušování lidských práv.

Hlavní část (25 minut)

1. Čtení a analýza textu (10 minut)

- Práce žáků: přečtení si komiksu.
- Práce učitele: pokládá otázky, které vedou k pochopení textu, například: Proč byl Anouch zatčen? Jaké lidské právo bylo v této situaci porušeno? Dále je důležité, aby učitel zapisoval klíčové momenty na tabuli.

2. Práce s pracovním listem (15 minut)

- Práce žáků: žáci pracují s pracovním listem.⁸⁶ V první části pracovního listu, žáci identifikují a zapisují (minimálně 2 situace), kdy v příběhu došlo k porušení lidských práv. V další části dostanou žáci výňatek z Všeobecné deklarace lidských práv⁸⁷ a přiřazují její články k situacím, které si v předchozím cvičení vybrali. Vše následně žáci zhodnotí skrze své pocity, jaké v nich příběh zanechal a proč. V poslední části pak žáci vytváří krátký vzkaz bojovník za lidská práva v dnešní době.
- Práce učitele: Učitel během této části funguje jako poradce, obchází žáky a pomáhá jim s porozuměním a nabádá k diskusi.
- **Pracovní list:**

a) Popište dvě situace z příběhu, kde byla porušena lidská práva:

a. Situace 1:

b. Situace 2:

b) Které články z Deklarace se vztahují k těmto situacím?

a. Situace 1: Článek

b. Situace 2: Článek

c) Jaké pocity ve vás příběh vyvolává? Proč?

d) Myslíte si, že se podobné situace dějí i dnes? Pokud ano, kde?

⁸⁶ Viz níže s. 37.

⁸⁷ Viz příloha č. 2, s. 68 až 70.

e) Napište krátký vzkaz bojovníkům za lidská práva:

Závěr (10 minut)

Evaluace pracovního listu a celkové zhodnocení (10 minut)

- Práce žáků: Žáci představují své dopisy pro bojovníky za lidská práva.
- Práce učitele: Doptává se a vede žáky k diskusi. Na závěr zopakuje klíčové body hodiny.

5.1.2 Reflexe práce s metodickým listem

Tento metodický list byl reálně použit v hodině občanské výchovy v 8. ročníku. Jeho aplikace vyjevila několik silných a slabých stránek, které bych zde rád zmínil.

Mezi silné stránky práce s dílem *Persepolis* řadím jeho silný poutavý efekt a motivaci žáků. Zvolený příběh zaujal žáky svou emocionální stránkou. Díky vizualizaci byli žáci schopni lépe pochopit abstraktní pojmy, jako jsou lidská práva. Většina žáků shodně uvedla, že obrazová složka jim pomohla lépe se vcítit do situace a porozumět příběhu.

Naopak časová náročnost přípravy i samotné realizace aktivity byla nejslabší stránkou této práce. Zejména práce s pracovním listem a rozbor textů zabraly žákům více času, než bylo původně plánováno. Někteří žáci navíc nestihli všechny úkoly dokončit. Část žáků měla také problém propojit příběh s Všeobecnou deklarací lidských práv. Do budoucna bude nutné věnovat více času vysvětlení jednotlivých bodů deklarace a jejich aplikaci.

Práce žáků prokázala, že komiksové dílo Marjane Satrapiové má velmi silnou emocionální stránku, která velkou část žáků zasáhla. Mnoho z nich ihned poukazovalo na dnešní situaci spojenou s konfliktem na Ukrajině a ruským režimem. Při práci s pracovním listem neměly žáci problém identifikovat v komiksu situace, kdy dochází k porušování lidských práv. Jako složité se ukázalo propojování částí komiksu s Všeobecnou deklarací lidských práv. Dopisy, které psali bojovníkům za lidská práva často obsahovaly silné emoce například: „*Nepřestávejte bojovat a věřte v lepší zítřky. Všichni máme právo být svobodní a šťastní. Váš boj bude úspěšný. Myslím na vás. M.Č.*“⁸⁸

Práce s komiksem se celkově ukázala jako poutavý a efektivní nástroj, který žáky zaujal. Díky své vizuální a emocionální stránce pomohl přiblížit složité téma lidských práv. Metodický

⁸⁸ Žák osmé třídy, školní rok 2023/24.

materiál splnil svůj účel a potvrdil, že komiks *Persepolis* je vhodným materiálem pro výuku lidských práv. Je však třeba doplnit jej o kontext a jasné strukturované aktivity.

Pro další využití je třeba zkrátit a zjednodušit texty, se kterými žáci pracují. V praxi se ukázalo, že propojení příběhu s výňatkem z Všeobecné deklarace lidských práv je pro žáky náročné a zabere více času. Doporučuje se také vytvořit prostor pro sdílení názorů a emocí, které u žáků příběh vyvolal, protože právě tyto momenty podporují hlubší porozumění a empatické vnímání tématu.

5.2 Metodický list zaměřující se na téma genderových stereotypů a rovnost pohlaví

Tento metodický list má za úkol přiblížit žákům téma genderových rolí, stereotypů a rovné postavení mužů a žen ve společnosti. V knize je mnoho příběhů, které se hodí pro toto téma. Žáci v tomto metodickém listě budou pracovat specificky s příběhem „Šátek“.⁸⁹ Ten zachycuje moment, kdy Marjane jako malá dívka čelí zavedení povinného nošení hidžábu, což pro ni symbolizuje ztrátu svobody a možnosti vyjádření své identity. Předpokládá se, že tato práce zabere přibližně dvě vyučovací hodiny.

K výuce tohoto tématu je však nezbytná předešlá (alespoň základní) znalost tematiky genderu a genderových stereotypů. Tyto pojmy totiž tvoří základ celého pracovního listu, který je na nich postavený. V případě neznalosti pojmů hrozí, že se žáci budou v materiálu ztrácet, nemusí porozumět kontextu a plně se nezapojí do hodiny.

Pokud se žáci s pojmy nesetkali či vyučující nemají dostatek času na jejich probrání, měli by učitelé věnovat tomuto tématu určitý čas. Doporučuji zařadit do výuky minimálně krátkou diskusi nebo brainstorming na téma stereotypů, tzn. co se od žáků očekává, co se jim na těch očekávání nelíbí atd. K rychlému probrání tématu mohou sloužit i prezentace, které by představily různost genderových rolí. V časové nouzi však lze použít prosté definice pojmů a doplnit je konkrétními příklady z vlastního života žáků.

Pokud se žáci v těchto pojmech vyznají, lépe látce porozumí. Tato příprava také umožní žákům aktivní zapojení do projektové části hodiny, kde budou navrhovat svůj vlastní plakát na podporu rovnosti pohlaví/mužů a žen.

⁸⁹ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*. s.7.

5.2.1 Struktura metodického listu, metodický list a jeho reflexe

Metodický list se zaměřuje na téma genderových rolí a jejich dopadu na život jedince. Hlavním cílem tohoto listu je rozvinout schopnosti žáků identifikovat genderové stereotypy, kriticky o nich přemýšlet a diskutovat o nich v každodenním životě. Hodina je rozdělena do tří částí. V úvodu vyučující představí téma, seznámí žáky s historickým kontextem a provede brainstorming na téma genderu. V další části žáci dostanou ukázkou komiksu, pracují ve skupinách a diskutují o příběhu. V závěrečné části žáci vytvoří plakát na podporu rovnosti pohlaví. Vychází z komiksového díla a kampaní hnutí např. *MeToo*, *HeForShe* atd.

Metodický list k hodině na téma „Genderové role a rovnost pohlaví“

Předmět: Občanská výchova

Ročník: 8.–9. třída

Téma: Za rovností bez předsudků: Genderové role a naše společnost

Časová dotace: 90 minut

Pomůcky: Výňatek z kapitoly „Šátek“⁹⁰ (*Persepolis*), papír pro tvorbu plakátu, fixy, ukázky genderových kampaní (např. *HeForShe*, *MeToo*), internet/tablety.

Výstupy z RVP:⁹¹

Vzdělávací oblast: Člověk a společnost

Výstupy: **VO-9-1-05** – Objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám. **VO-9-1-06** – Rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.

Cíle hodin dle Bloomovi taxonomie:

1. Žáci si vybaví základní pojmy, jako jsou genderové role, stereotypy, práva žen, a popíší situace z příběhu, které tyto pojmy ilustrují.
2. Žáci popíší situace z příběhu, které tyto pojmy (gender, stereotyp, práva žen) ilustrují.
3. Žáci propojí konkrétní situace z příběhu s reálnými problémy spojenými s genderovými normami ve své společnosti.

⁹⁰ Viz příloha č. 3, s. 71.

⁹¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf cit. 19.11.2024.

4. Žáci porovnají genderové normy v Íránu a v České republice, identifikují podobnosti a rozdíly.
5. Žáci vytvoří návrh kampaně na podporu rovnosti žen a mužů.
6. Žáci zhodnotí význam genderové rovnosti pro demokratickou společnost a diskutují o způsobech, jak přispět k eliminaci genderových nerovností.

Cíle hodiny dle Krathwohlvy taxonomie:

1. Žáci jsou schopni popsat situace z příběhu, které na ně emocionálně zapůsobily, a přemýšlet o svém snímání genderových rolí.
2. Žáci sdílejí své pocity a názory na povinné nošení šátku či jiných symbolů genderových rolí.
3. Žáci vyjádří svůj postoj k rovnosti pohlaví a potřebu odstraňovat genderové stereotypy.
4. Žáci rozvinou osobní postoj podporující genderovou rovnost, který se odráží v jejich jednání a komunikaci.

Průběh 1. hodiny

Úvodní část (15 minut)

1. Zahájení hodiny a administrativní záležitosti (2 minuty)
 - Práce učitele: přivítání s žáky, zápis do třídní knihy
2. Brainstorming na téma genderových rolí (8 minut)
 - Práce učitele: Uvede žáky do tématu genderových rolí, předpokládá se již znalost tohoto téma (alespoň základní).⁹² Položí otázku: Co si představíte pod pojmem genderové role? Následně na tabuli vytvoří myšlenkovou mapu, do které zakresluje odpovědi žáků. V případě potřeby doplní pojmy, které by mohly být pro následující aktivitu klíčové například: stereotypy, diskriminace, rovnost atd.
 - Práce žáků: Žáci se zamýšlí nad položenou otázkou a odpovídají na ni, sdílejí své nápady. V případě potřeby si zakreslují myšlenkovou mapu do sešitů.
3. Úvod do kontextu příběhu (5 minuty)
 - Práce učitele: Učitel stručně vysvětlí historický kontext, přiblíží žákům Islámskou revoluci v Íránu (1979) a následnou změnu v postavení žen. Využít k ukázce může vizuální materiály zobrazující život v Íránu před revolucí a následně po ní. Ve

⁹² Viz podkapitola *Metodický list zaměřující se na téma genderových stereotypů, rovnost pohlaví*, s. 39.

zkratce též učitel krátce představí příběh „Šátek“. K vcítění do tématu může učitel položit otázku: Jak byste reagovali, kdyby vás někdo nutil nosit něco, co nechcete?

- Práce žáků: Žáci sledují prezentaci, poslouchají vyučujícího a případně pokládají otázky, které jim doplní kontext.

Hlavní část (20 minut)

Práce s textem a jeho analýza

- Práce učitele: Rozdání kapitoly „Šátek“ žákům a zadání pokynů (přečíst si ji, zakroužkovat důležité momenty). Během čtení prochází třídu a kontroluje, zda žáci pracují a všemu rozumí, navrhuje je ke konkrétním situacím v komiksu (pocity postav) a případně odpovídá na otázky. Po přečtení textu pomáhá žákům s jeho analýzou a pobízí k diskusi skrze položené otázky: „Jak se Marjane cítila, když byla nucena nosit šátek/hidžáb?“, „Jak se cítili její vrstevníci?“ či „Jak byste se cítili vy v této situaci?“
- Práce žáků: Žáci si čtou příběh a potrhávají klíčové pasáže, které zobrazují pocity postav či na žáky citově zapůsobily. Dále se doptávají učitele na nejasnosti a zodpovídají jeho otázky, sdílejí své názory.

Závěrečná část (10 minut)

- Práce učitele: Pobízí žáky, aby odprezentovali své klíčové body z příběhu. Žáci následně dostanou dobrovolný domácí úkol: všimnout si a zapisovat situaci nerovnosti pohlaví ve svém okolí.
- Práce žáků: Žáci prezentují, co je v příběhu zaujalo.

Průběh 2. hodiny

Úvodní část (5 minut)

- Administrativní záležitosti
- Připomenutí klíčových bodů z komiksu „Šátek“.

Hlavní část (30 minut)

Tvorba plakátu na podporu genderové rovnosti (30 minut)

- Práce učitele: Rozdělí žáky do skupin po 3 až 4 členech. Následně jim zadá projektový úkol: navrhnout plakát kampaně za rovné postavení žen a mužů. Učitel

předá žákům materiály z kampaní *MeToo* a *HeForShe*,⁹³ kterými se mají při tvorbě inspirovat. Zároveň by se měl v plakátu otisknout i příběh Marjane Satrapiové. Při tvorbě plakátu učitel prochází skupinky a pomáhá jim s realizací.

- Práce žáků: Žáci si rozdělují role ve skupině: kdo kreslí, kdo píše, kdo prezentuje, kdo vyhledává materiály. Zároveň ve skupinkách diskutují o svých nápadech, inspirují se příběhem a dohledávají další materiály na internetu. Následně vytvoří plakát, který podporuje rovnost pohlaví.

Závěrečná část (10 minut)

1. Prezentace projektů (7 minut)

- Práce učitele: Koordinuje prezentace plakátů a klade doplňující otázky například: „Proč jste zvolili tento motiv?“
- Práce žáků: Žáci prezentují své plakáty a popisují jejich důležité prvky. Dále též zodpovídají otázky učitele a svých spolužáků.

2. Závěrečná diskuse a reflexe (3 minuty)

- Práce učitele: Vyučující shrne klíčové body obou hodin. Poukáže na význam genderové rovnosti pro demokratickou společnost a možné důsledky stereotypů/nerovnosti. V případě dostatku času položí reflexivní otázky například: Jak můžeme každý den přispět k rovnosti?
- Práce žáků: Zapisují si shrnutí hodiny do sešitu a diskutují nad závěrečnou otázkou.

5.2.2 Reflexe práce s metodickým listem

Tento metodický list představuje, jak lze prostřednictvím komiksu *Persepolis* efektivně přiblížit žákům složité téma genderových rolí a stereotypů. Projektová část výuky s sebou přinesla mnoho pozitivních momentů, ale zároveň odhalila několik oblastí, které by bylo do budoucna možné zlepšit.

Mezi silné stránky této metody patřila míra zapojení žáků. Příběh Marjane a zejména jeho emocionální stránka většinu žáků zaujala, což se projevilo jejich aktivitou během hodiny. Práce na plakátech podpořila týmovou spolupráci (rozdělila tak jednu z klíčových kompetencí např. kompetenci komunikační). Zároveň došlo k propojení předmětů, kdy žáci kreativním způsobem vyjadřovali své názory. Prezentace plakátů ilustrovala schopnost žáků kriticky a věcně přemýšlet. Některé návrhy plakátů byly velmi propracované a ukázaly hluboký vhled

⁹³ Viz příloha č. 4, s. 72.

do problému. Tyto práce jsou připojeny v příloze a mohou sloužit jako inspirace pro budoucí výuku.

V první přiložené práci⁹⁴ žáci poukázali na hodnotu rovnosti, kterou zobrazili prostřednictvím dvou držících se rukou. Zároveň, podle žáků, motiv symbolizuje vzájemnou podporu a solidaritu mezi lidmi, nehledě na odlišnosti. Nápis „Equality for all“ a „Freedom of choice“ podle žáků ukazují potřebu rovného postavení. Symbol oka interpretovali jako odkaz na příběh a neustálý dohled, který omezuje svobodu. V plakátu se tak pojí kontrast mezi rovností a ztrátou svobody.

V druhém plakátu⁹⁵ žáci zdůraznili symboliku rovnováhy mezi muži a ženami. Váhy, podle jejich slov, představují ideální, spravedlivé postavení obou pohlaví ve společnosti. To vyjadřují i symboly muže a ženy spojené znaménkem rovnosti. Hashtagem „#rovnostvšem“ propojili plakát s moderními kampaněmi. Plakátem chtěli vyjádřit potřebu boje proti stereotypům.

V lekci lze poukázat i na několik slabých stránek, které by měly být zohledněny. Největší problém nastal s časovou organizací. Některé skupiny nebyly během stanoveného času schopny téma správně uchopit a plakát vytvořit. S tím se pojí i druhý problém, který se většinou týkal těchto skupinek: nedostatečné pochopení pojmů genderových rolí a stereotypů.

Během realizace metodického listu se objevil neočekávaný problém, kdy se jedna z žákyň, která je muslimského vyznání a nosí hidžáb, odmítla aktivitu zúčastnit. Uvedla, že se v aktivitě necítí komfortně, jelikož se týká jejího vyznání. Situace ukázala, že kontroverzní témata se mohou žáků dotknout různým způsobem, a proto je třeba při jejich výuce dbát na odlišnosti ve třídě a respektovat je. Zároveň je třeba citlivý přístup k žákům, připravit alternativní aktivitu, případně respektovat rozhodnutí neúčastnit se. Žákyně se aktivitu neúčastnila.

Celkově se tento metodický list ukázal jako účinný nástroj pro výuku daného tématu. I přes slabé stránky, výsledky projektu ukázaly hluboké porozumění tématu u většiny skupin. Metodický list podporuje nejen znalosti, ale navazuje mezipředmětové vztahy (výtvarné výchova, dějepis), buduje empatii, toleranci atd.

⁹⁴ Viz příloha č. 5, s.73.

⁹⁵ Viz příloha č. 6, s.74.

5.3 Metodický list zaměřující se na manipulaci a propagandu v totalitních režimech

Na příkladu kapitoly „Klíč“⁹⁶ vznikl metodický list, který se zaměřuje na téma manipulace a propagandy v totalitních režimech. Prostřednictvím vybraného příběhu se žáci seznámí s konkrétními příklady toho, jak totalitní režimy využívají manipulaci k ovládnutí společnosti. Příběh zobrazuje situaci, kdy jsou děti ve školách klamány příslibem vstupu do nadpozemského ráje. Za to, že půjdou do války (proti Iráku), dostanou symbolický klíč, který jim údajně odemkne nebeskou bránu. Klíč a víra se tak stávají zástěrkou manipulativní politiky státu.

Téma manipulace je aktuální i dnes, kdy se podobné praktiky objevují ve formě dezinformací, populistických kampaní či propagandy. Skrze tento příběh mají žáci možnost pochopit, jak totalitní režimy zneužívají strach, víru, média a další nástroje k udržení moci. Analýzou příběhu se žáci seznámí nejen s historickým příkladem, ale také si uvědomí, jak se tyto techniky projevují v současnosti.

Závěrem analýzy příběhu je tvorba koláže, která umožní žákům propojit analytické myšlení s tím kreativním. Prostřednictvím nejrozličnějších vizuálních prvků žáci ztvární svou interpretaci příběhu a jeho symboliku. Tato aktivita podporuje jejich schopnost týmové spolupráce a obhájení vlastního názoru.

Pro správné pochopení příběhu a jeho interpretaci je nezbytné, aby žáci měli základní povědomí o totalitních režimech a jejich mechanismech ovládnutí společnosti. Pro hodinu je velmi důležité, aby znali charakteristické rysy těchto režimů, jako jsou centralizace moci, potlačování lidských práv a jiné. Stejně tak by měli rozumět základním pojmům jako: propaganda, cenzura, manipulace a umět jejich prvky rozpoznat. Bez těchto znalostí nemusí být hodina správně vedena a může se stočit k pouhému vysvětlování pojmů.

5.3.1 Struktura metodického listu, metodický list a jeho reflexe

Metodický list se zaměřuje na téma manipulace a propagandy v totalitních režimech. Hlavním cílem tohoto listu je rozvoj identifikace manipulačních technik a porozumění principům propagandy. Hodina začíná představením tématu a krátkým seznámením s historickým a politickým kontextem. Následuje rychlé připomenutí pojmů propaganda, cenzura atd. V hlavní části žáci pracují s úryvky z kapitoly „Klíč“. V závěrečné části vytváří koláž, která zobrazuje manipulaci a její důsledky.

⁹⁶ SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*. s.98.

Metodický list k hodině na téma: Manipulace a propaganda v totalitních režimech

Předmět: Občanská výchova

Ročník: 8.–9. třída

Téma: Manipulace a propaganda v totalitních režimech

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: Výňatek z kapitoly „Klíč“ (*Persepolis*), pracovní listy, noviny nebo časopisy (přinesené žáky), papír na koláž, lepidla, nůžky, fixy, internet (volitelně).

Výstupy z RVP:⁹⁷

Vzdělávací oblast: Člověk a společnost

Výstupy: **VO-9-1-03** kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí
VO-9-4-01 rozlišuje nejčastější typy a formy států a na příkladech porovná jejich znaky
VO-9-4-03 objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů

Cíle hodiny dle Bloomovy taxonomie:

1. Žáci si vybaví základní informace o totalitních režimech a jejich metodách manipulace (např. propaganda, dezinformace, zneužití víry).
2. Žáci popíší manipulativní techniky použité v příběhu kapitoly „Klíč“.
3. Žáci identifikují podobné techniky manipulace a propagandy ve své současné společnosti (např. populismus, dezinformace).
4. Žáci analyzují vztah mezi symbolickým významem klíče a jeho využitím v propagandě režimu.
5. Žáci kriticky zhodnotí účinnost a etiku manipulace v historickém i současném kontextu.
6. Žáci vytvoří koláž, která reflektuje manipulaci a její důsledky, čímž propojí svou analýzu s vizuálním a kreativním ztvárněním.

Cíle hodiny dle Krathwohlvy taxonomie:

1. Žáci se seznámí s principy manipulace a propagandy v totalitních režimech a věnují pozornost jejich prvkům v komiksu.

⁹⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf cit. 20.11.2024.

2. Žáci reflektují situace v příběhu, sdílejí své názory na využití propagandy a diskutují o jejích důsledcích.
3. Žáci si uvědomí etický rozměr propagandy, hodnotí její vliv na jednotlivce a společnosti.
4. Žáci propojí nové poznatky o propagandě s již existujícími znalostmi o totalitních režimech a vytvoří hierarchii hodnot, která reflektuje jejich pohled na etiku manipulace.
5. Žáci dlouhodobě přehodnocují své postoje k médiím, informacím a propagandě, čímž rozvíjejí svou schopnost kritického myšlení a občanskou odpovědnost.

Průběh hodiny

Úvodní část (7 minut)

1. Zahájení hodiny a administrativní činnost (2 minuty)
 - Práce učitele: přivítání se s žáky a zápis do třídní knihy
2. Představení tématu a kontextu (5 minut)
 - Práce učitele: Vyučující uvede žáky do tématu vhodnou otázkou: „Jak myslíte, že mohou vlády států ovlivňovat lidi, aby podporovali válku?“ Následně zapisuje na tabuli myšlenky žáků, které se tématu týkají například: sliby, tresty, odměny atd. Dále učitel žákům vysvětlí (připomene) pojmy propagandy a manipulace. Zdůrazní, jak tyto techniky využívají emoce a falešné informace. V neposlední řadě pomocí výkladu uvede žáky do historického kontextu příběh. Zmíní zejména islámskou revoluci v Íránu a válku Íránu s Irákem. Na konci výkladu rozdělí žáky do čtyřčlenných skupin.
 - Práce žáku: Žáci se aktivně podílí na vymýšlení pojmů, které odpovídají na otázku. Následně učitele poslouchají a zapisují si nejdůležitější poznatku do sešitu. Utvoří skupinky.

Hlavní část (28 minut)

1. Čtení výňatku z *Persepolis* a jeho analýza (12 minut)
 - Práce učitele: Rozdá žákům výňatek z komiksu⁹⁸ a zadá jim pokyn k přečtení a podtržení nejdůležitějších pasáží, které se týkají manipulace a propagandy. Následně vyučující prochází skupinky a pomáhá jim s analýzou příběhu: doplňuje informace, ptá se na otázky: „Jak je v příběhu manipulace prezentována?“

⁹⁸ Viz příloha č. 7, s. 75.

- Práce žáků: Žáci si ve skupinkách čtou úryvek a vyhledávají nejdůležitější momenty příběhu (ty si podtrhají). V případě potřeby se doptávají učitele na kontext příběhu.

2. Tvorba koláže (16 minut)

- Práce učitele: Vyučující zadá žákům úkol vytvořit koláž, která vizuálně znázorňuje propagandu z příběhu „Klíč“ s následujícími pokyny: Koláž by měla obsahovat klíčové prvky z příběhu, propojit koláž s propagandou z dnešní doby, nebát se využít barvy a text. Na konci hodiny ji odprezentují (max. 1 až 2 minuty) Následně dohlíží nad prací skupin a pomáhá jim rozvíjet nápady.
- Práce žáků: Využívají materiál k tvorbě koláže a vymýšlí její vysvětlení.

Závěrečná část (10 minut)

1. Prezentace koláží (8 minut)

- Práce učitel: Na základě jednotlivých koláží pokládá skupinám doplňující otázky: „Proč jste zvolili tento symbol?“ Na závěr učitel spojuje základní prvky z různých prezentací a shrnuje prvky manipulace.
- Úkol žáků: Odprezentují své koláže a vysvětlí jejich význam a jednotlivé prvky. Na závěr diskutují s učitelem a shrnují klíčové body hodiny.

2. Závěrečné shrnutí

- Práce učitele: Učitel shrne nejdůležitější body hodiny (nástroje propagandy, na co působí, jakou má roly v totalitních režimech) Dodá žákům otázky k zamyšlení: „Jak poznáme manipulaci v mediích dnes?“, „Jak se můžeme manipulaci bránit?“
- Práce žáků: Zapisují si nejpodstatnější prvky hodiny do sešitu a přemýšlejí nad závěrečnými otázkami.

5.3.2 Reflexe práce s metodickým listem

Práce s metodickým listem zaměřená na propagandu v totalitních režimech poskytla žákům vhled do praktik, které tyto režimy využívají k ovládání jednotlivců, případně celé společnosti. Prostřednictvím kapitoly „Klíč“ měli žáci možnost nahlédnout do skutečných důsledků propagandistických praktik.

Koláž v hodině umožnila propojit příběh s vizuální kreativitou žáků a tím vyjádřit hlavní poselství. Žáci si uvědomili, jak totalitní režimy využívají nejrůznější symboly k ospravedlnění svých činů. Tvorba koláží podpořila týmovou spolupráci a kreativitu, což mnohdy přispělo k lepšímu porozumění tématu. Některé z vytvořených koláží jsou uvedeny v příloze.

V první koláži⁹⁹ žáci upozorňovali na obrázek klíče, který symbolizuje falešné sliby a propagandistickou manipulaci režimu. Slogany „nikdy jsme nebyli přátelé“ a „zachraňte naši zemi!“ odkazují emoce, na něž propaganda často působí. Televizor podle žáků poukazuje na roli médií jako možná nástroj manipulace. Obrázek staršího muže a malého dítě značí, že oběťmi manipulací jsou často tyto věkové skupiny.

Při prezentaci další koláže¹⁰⁰ žáci zdůraznili několik klíčových momentů. Slogany „Pojďme se bránit proti vládě!“ a „#Konec mlčení“ vyjadřují touhu po změně a odvahu se totalitnímu režimu postavit. Slunce pak symbolizuje naději na lepší zítřky. Výňatky z komiksů zobrazují příklady propagandy, kterou jsou v příběhu vyobrazeny. Ty jsou doplněny slovy „strach“, „chybí jim svoboda“ vyjadřující pocity lidí. Koláž má vyjádřit nutnost boje proti manipulacím.

V poslední koláži¹⁰¹ žáci zdůraznili klíč, jako symbol propagandy. Dle nich se jedná o hlavní nástroj režimu pro manipulaci mladých lidí. Nápis „Jen pro vojáky!“ poukazuje na selekci lidí, tedy lepší jsou jen ti, co plní vůli režimu. Červené šipky vycházející z klíče, žáci interpretovali jako propojení jednotlivých aspektů propagandy – falešné sliby, masová mobilizace lidí atd. Koláž má varovat před podobnými technikami v moderní společnosti.

Mezi silné stránky tohoto metodického listu patří schopnost propojit abstraktní pojmy se skutečným příběhem a ten pomocí koláže přenést do dnešní doby. Na druhé straně byla práce časově náročná a některé skupiny měly s dokončením problém. Zároveň z práce vyplynulo, že téma totalitních režimů je třeba důkladně probrat. Někteří žáci pojmům plně nerozuměli, a tím brzdili práci skupiny.

Zároveň se během hodiny ukázalo, jak je důležité se těmto tématům věnovat a převádět je do aktuálních případů – dezinformace na sociálních sítích, populistické kampaně atd. Většina koláží ukazuje, že žáci podstatě manipulace porozuměli a dokázali ji originálním způsobem interpretovat ve svém díle.

Tento metodický list potvrdil, že příběhy z komiksu *Persepolis* mají velký potenciál ve vzdělávání. Zároveň kromě upevnění pojmů došlo k rozvoji dalších dovedností potřebných v současném světě (interpretace, čtení mezi řádky). Mimo jiné došlo i k rozvoji klíčových kompetencí a mezipředmětovým vztahům.

⁹⁹ Viz příloha č. 7, s. 75.

¹⁰⁰ Viz příloha č. 8, s. 76.

¹⁰¹ Viz příloha č. 9, s. 77.

5.4 Metodický list na téma migrace a její dopady

Tento metodický list je zaměřený na společensky aktuální a citlivé téma migrace. Ta má hluboký dopad na jednotlivce, rodiny i celé společnosti. Prostřednictvím příběhu z komiksu *Persepolis* se žáci vžijí do konkrétní situace emigrace a loučení s blízkými. Tato situace je plná emoci, obav a nadějí. Kapitola zachycující Marjanin odchod z její rodné země představuje ideální výchozí bod pro diskusi o příčinách migrace, jejích důsledcích a dalších faktorech, které ji ovlivňují. Zároveň mohou na řadu přijít i otázky týkající se integrace migrantů v nové zemi.

Hlavním tématem metodického listu je nejen pochopit pojmy spojené s migrací (emigrace, imigrace, azyl, uprchlík, integrace atd.), ale také rozvinout schopnost analyzovat příběh z různých perspektiv, rozvíjet empatii a toleranci vůči těm, kteří jsou nuceni opustit svůj domov.

Aktivita navržená v rámci tohoto metodického listu kombinují práci s úryvkem, dramatizaci scén, skupinovou práci a její reflexi. Žáci si tím procvičí nejen porozumění textu a kritické myšlení, ale také klíčové kompetence dle RVP ZV.¹⁰² Dramatizace scének umožní žákům lépe se vžít do situace v níž se hlavní postava ocitla. Prozkoumají tak její pocity a důvody, proč byla nucena odejít. Následná reflexe rozšíří jejich porozumění problematice a propojí příběh s aktuální společenskou situací.

5.4.1 Struktura metodického listu, metodický list a jeho reflexe

Metodický list se zaměřuje na téma migrace a jejích dopadů na jednotlivce, rodiny a společnost. Hlavním cílem tohoto listu je rozvinout u žáků empatii, schopnost najít příčiny a důsledky migrace a porozumět faktorům, které ovlivňují integraci migrantů v nové zemi. Hodina je rozdělena do tří částí. V úvodní části učitel seznámí žáky s tématem migrace a historickým kontextem příběhu. V hlavní části žáci pracují ve skupinách a připravují a prezentují scénky na základě úryvku z komiksu. V závěrečné části žáci scénky reflektují, hodnotí jejich reálnost a diskutují na okolo úspěšné integrace.

Metodický list k hodině na téma: Migrace a její dopady

Předmět: Občanská výchova

Ročník: 8.–9. třída

¹⁰² *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf cit. 21.11.2024.

Téma: Migrace a její příčiny, důsledky a emocionální stránka odchodu

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: Výňatek z kapitoly *Persepolis* (loučení Marjane s rodiči na letišti),¹⁰³ papír, fixy, případně rekvizity pro scénky (dobrovolné)

Výstupy z RVP:¹⁰⁴

Vzdělávací oblast: Člověk a společnost

Výstupy: VO-9-1-05 objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám.

VO-9-1-06 rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.

Cíle hodiny dle Bloomovy taxonomie:

1. Žáci si vybaví základní pojmy spojené s migrací (emigrace, imigrace, azyl).
2. Žáci popíší pocity postav při odchodu.
3. Žáci propojí Marjanin příběh s reálnými důvody migrace.
4. Žáci analyzují, jak migrace ovlivňuje rodinné vztahy a osobní život.
5. Žáci vytvoří vlastní scénky a dovedou zformulovat emoce spojené s migrací.
6. Žáci kriticky hodnotí příležitosti a výzvy spojené s migrací. Žáci identifikují faktory ovlivňující úspěšnou integraci migrantů.

Cíle hodiny dle Krathwohlvy taxonomie:

1. Žáci věnují pozornost emocionálnímu a praktickému dopadu migrace na jednotlivce, naslouchají příběhu Marjane a uvědomují si závažnost tématu.
2. Žáci reagují na příběh a jeho emoce prostřednictvím dramatizace scének a diskuse o důvodech a důsledcích migrace.
3. Žáci reflektují význam migrace a rozvíjejí empatii vůči těm, kteří čelí odloučení a výzvám spojeným s novým prostředím.
4. Žáci propojují získané poznatky o migraci s vlastními názory a hodnotami, což jim umožňuje lépe pochopit, jak integrace a tolerance ovlivňují společnost.

¹⁰³ Viz příloha č. 10, s. 78.

¹⁰⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf cit. 21.11.2024.

5. Žáci si uvědomují své postoje k migraci a integraci a projevují je v jednání a diskusích, podporují toleranci a respekt vůči kulturním odlišnostem.

Průběh hodiny

Úvodní část (10 minut)

1. Zahájení a administrativní záležitosti (3 minuty):
 - Práce učitele: Vyučující přivítá žáky, zapíše hodinu do třídní knihy a představí její téma „migrace“. Nejlépe žákům zmíní, že se budou zabývat příčinami, důsledky a emocemi, které jsou s tímto tématem spojeny. Dále učitel žákům zmíní, že budou pracovat s komiksovým příběhem *Persepolis* a že se zaměří nejen na osobní perspektivu migrace, ale i na širší souvislosti
 - Práce žáků: Poslouchají vyučujícího a zapisují si téma hodiny do sešitu.
2. Myšlenková mapa (7 minut)
 - Práce učitele: Na tabuli nakreslí základní myšlenkovou mapu do jejíhož středu napíše slovo migrace. Poté položí žákům otázky: „Co vás napadne, když se řekne slovo migrace?“, „Jaké jsou podle vás důvody, proč lidé migrují?“, „Jaké mohou být důsledky migrace pro jedince a jeho rodinu?“ Při zapisování odpovědí na tabuli učitel pomáhá žákům rozdělit návrh do kategorií (např. důvody migrace: válka, vzdělání, peníze; emoce spojené s migrací: strach, naděje, odloučení; důsledky: jazyková bariéra, odloučení atd.) Případně doplní pojmy jako emigrace, imigrace, azyl, uprchlík.
 - Práce žáků: Aktivně odpovídají na položené otázky, přidávají vlastní nápady a překreslují si myšlenkovou mapu do sešitu.

Hlavní část (25 minut)

1. Rozdělení do skupin, představení příběhu a zadání úkolu (5 minut)
 - Práce učitele: Rozdělí žáky do šesti čtyř až pětičlenných skupinek. Následně žákům představí příběh a kontext komiksu. Zmíní, že se jedná o příběh mladé dívky Marjane, která vyrůstala v Íránu během islámské revoluce. Popíše situaci, kdy je dívka z politických a náboženských důvodů poslána rodiči do Evropy a rozdá žákům úryvek, kde se Marjane loučí s rodiči. Poté zadá skupinám úkol vytvořit dvě divadelní scénky: První se věnuje loučení Marjane s rodiči, tedy úryvku, který žáci dostali. Druhá scénka je improvizací, co se podle nich dělo dál po Marjanině odchodu (zaměření na Marjane).

- Práce žáků: Žáci se rozdělí do skupinek, ve kterých si společně přečtou úryvek. V případě dotazů se ptají vyučujícího. Následně si rozdělují role ve skupině.
2. Příprava scének (10 minut)
- Práce učitele: Obchází skupiny, odpovídá na otázky a pomáhá skupina se strukturou scénky. Motivuje žáky a nabádá je, aby se nezapomněli věnovat emocím, které tato situace vzbuzuje. Kontroluje čas a upozorňuje na něj skupinky.
 - Práce žáků: Ve skupinkách připravují scénky. Diskutují o průběhu, nacvičují dialogy a vymýšlejí, jak zachytit emoce (v případě pantomimy). Na nejasnosti se doptávají učitele.
3. Prezentace scének (10 minut)
- Práce učitele: Oznámí žákům, že si mají ke každé scénce dělat poznámky a zapisovat klíčové momenty. Koordinuje průběh prezentací tak, aby každá skupinka měla přibližně 2 minuty na předvedení své scénky. Po každém představení položí otázky: „Jaké emoce jste chtěli vyjádřit?“. „Co vás vedlo k této interpretaci následného děje?“.
 - Práce žáků: Skupinky postupně odehrají svá představení. Ostatní žáci sledují a zapisují si poznámky, které jsou důležité pro následnou reflexi.

Závěrečná část (10 minut)

1. Reflexe a hodnocení scének (6 minut)
- Práce učitele: Vede žáky k reflexi, během níž rozdělí scénky na několik skupin. Za prvé seřadí scénky podle toho, co by bylo pro Marjane nejhorší a nejlepší pokračování příběhu. Za druhé seřadí scénky podle míry reálnosti (od nejrealističtější po tu nejméně realistickou). Vyučující v průběhu vede diskusi o tom, co žáky překvapilo.
 - Práce žáků: Diskutují o scénkách a sestavují jejich hodnocení na základě zadání vyučujícího.
2. Závěrečné shrnutí a otázka na zamyšlení (4 minuty)
- Práce vyučujícího: Shrnutí klíčových bodů týkajících se migrace. Připomene, že je důležité, abychom společně podporovali integraci. Na závěr položí žákům otázky k zamyšlení (vypracování na další hodinu): „Jaké okolnosti mohou ovlivnit úspěšnost integrace v nové zemi?“ Načrtne žákům tabulku s dvěma kategoriemi: Co mohou migranti ovlivnit (např. aktivní hledání práce, učení jazyk atd.), co nemohou ovlivnit (např. přístup společnosti, zákony atd.)

- Práce žáků: Žáci si zapisují klíčové body a načrtávají si tabulku do sešitu.

5.4.2 Reflexe práce s metodickým listem

Práce s tímto metodickým listem žákům ukázala, jak je emocionálně i prakticky složitý odchod se své rodné země. Kapitola z *Persepolis* o loučení s rodiči se ukázala jako velmi efektivní pro otevření tématu migrace a následné diskusi. Žáci měli příležitost se do tématu aktivně zapojit prostřednictvím dramatizace a následné reflexe. To jim pomohlo správně analyzovat emoce, které uprchlíci mohou prožívat.

Během hodiny se však ukázalo, že téma migrace, jakkoli je vážné, berou někteří žáci na lehkou váhu. Některé skupinky pojaly své scénky jako frašku (např. Marjane odletěla bez dozoru rodičů, mohla tak hrát celý den na počítači a užívat si života), což na chvíli odvedlo pozornost od vážnosti tématu. Díky následné debatě se ale podařilo tuto situaci napravit i ve spolupráci žáků z jiných skupin. Skupinkám, které si dělali srandu, tak byla nabídnuta možnost, jak téma pochopit a proč je třeba jej brát vážně. Diskuse se spolužáky jim lépe pomohla vcítit se do emocí migrantů a pochopit tak jejich obtíže. Tento moment, který považuji za klíčový pro změnu jejich přístupu, tak zároveň posílil celkový dopad aktivity na celou třídu.

Interaktivní charakter aktivity a možnost pracovat se skupinkách rozvíjí u žáků kreativitu i kritické myšlení. Silnou stránkou bylo zapojení emocí prostřednictvím příběhu a jeho následné dramatizace. Ta zase podnítila diskusi nejen o teoretických aspektech migrace, ale také o konkrétních případech a jejich dopadech na životy jedinců. (Ve třídě se aktivně zapojovali žáci z Ukrajiny). Zároveň aktivita vedla k prohloubení tolerance a respektu vůči migrantům. To můžeme považovat za jedny ze základních aspektů občanské výchovy.¹⁰⁵

5.5 Metodický list zaměřený na téma svobody, náboženství a tradic

Další metodický list se zabývá tématem svobody, náboženství a tradic, což jsou klíčové hodnoty, které ovlivňují každodenní život ve společnosti. Prostřednictvím komiksu *Persepolis* Marjane Satrapiové se žáci seznámí s konkrétními situacemi, během nichž náboženské tradice přestávají být dobrovolné a mění se v povinnost. To následně může ovlivnit osobní svobodu. Na příkladech zobrazených v komiksu (např. povinné nošení hidžábu, zákaz pití alkoholu) žáci zkoumají, jak propojení státní moci s náboženstvím může změnit charakter tradic.

Cílem metodického listu je rozvoj kritického myšlení v otázce náboženství, tradic a svobody. Žáci si osvojí základní rozdíly mezi sekulárním a církevním státem. Naučí se

¹⁰⁵ Viz podkapitola *Výuka občanské výchovy*, s. 17.

rozpoznávat pozitivní i omezující stránky tradic a diskutovat o jejich významu v moderní společnosti. Díky práci s vizuálními materiály a texty si žáci osvojí nejen teoretické znalosti, ale i schopnost reflektovat aktuální společenské otázky, formulovat vlastní názory a věcně argumentovat.

K využití tohoto listu je důležité, aby žáci měli základní povědomí o světových náboženstvích (např. křesťanství, judaismus, islám, buddhismus atd.). Tato znalost jim pomůže lépe pochopit vztah mezi náboženstvím, tradicemi a státní mocí. Pokud žáci tyto znalosti nemají, je důležité, aby se část hodiny věnovala krátkému přehledu nejvýznamnějších světových náboženství.

5.5.1 Struktura metodického listu, metodický list

Metodický list se zaměřuje na téma svobody, náboženství, tradic a jejich vlivu na každodenní život. Hlavním cílem je rozvinout schopnost analyzovat propojení tradic s náboženstvím a státní mocí. Zároveň se žáci mají zamyslet nad tím, jak mohou tradice ovlivňovat svobodu jedince. Hodina je rozdělena na tři části. V úvodu žáci pracují s vizuálním materiálem z komiksu *Persepolis* (pouze výňatky z díla) a pokouší se odvodit, jaké je téma hodiny. V hlavní části žáci analyzují výstřižky z komiksu a diskutují o tom, kdy jsou tradice výhodné a kdy nás mohou omezovat. V závěru se téma reflektuje v kontextu sekulárních a církevních států.

Metodický list k hodině na téma: Svoboda, náboženství a tradice

Předmět: Občanská výchova

Ročník: 8.–9. třída

Téma: Jak tradice a náboženství ovlivňují svobodu ve společnosti

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: Výňatky z komiksu *Persepolis* (nošení hidžábu, „klíče do ráje“, zákaz her ve škole, sebepoškozování, zákaz alkoholu, svatební místnost),¹⁰⁶ papír, fixy, interaktivní tabule.

Výstupy z RVP:¹⁰⁷

Vzdělávací oblast: Člověk a společnost

¹⁰⁶ Viz příloha č. 11, s. 79-80.

¹⁰⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf cit. 21.11.2024.

Výstupy: VO-9-1-05 objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám, **VO-9-1-06** rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti, **VO-9-4-03** objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů:

Cíle hodiny dle Bloomovy taxonomie:

1. Žáci si vybaví základní pojmy: tradice, náboženství, sekulární stát, církevní stát.
2. Žáci vysvětlí rozdíly mezi tradicí jako dobrovolnou součástí kultury a tradicí jako povinností vázanou na náboženství.
3. Žáci analyzují, jak tradice spojené s náboženstvím mohou ovlivnit svobodu jednotlivce.
4. Žáci rozliší tradice, které podporují kulturu a ty, které mohou být omezující.
5. Žáci kriticky zhodnotí, jaké místo by tradice měly mít v moderní společnosti.
6. Žáci diskutují o vlivu náboženství ve státním uspořádání a jeho dopadech na svobodu jednotlivce

Cíle hodiny dle Krathwohlvy taxonomie:

1. Žáci si uvědomí, jak tradice a náboženství ovlivňují každodenní život a svobodu jednotlivce, a naslouchají příběhům z komiksu *Persepolis*, aby pochopili jejich význam.
2. Žáci se aktivně zapojí do diskuse o rozdílu mezi dobrovolnými a vynucovanými tradicemi a sdílejí své názory na jejich vliv na svobodu.
3. Žáci si vytvoří postoj k otázce, jaké místo by tradice měly mít v moderní společnosti, a reflektují význam sekularismu pro zajištění osobní svobody.
4. Žáci propojí nové poznatky o vlivu náboženství a tradic na svobodu jednotlivce s vlastními hodnotami, čímž vytvoří konzistentní postoj k problematice svobody a tradic.
5. Žáci dlouhodobě přehodnocují své postoje k tradicím a náboženství v kontextu jejich vlivu na osobní svobodu, což ovlivňuje jejich názory a jednání ve vztahu k odlišným kulturám.

Průběh hodiny:

Úvodní část (10 minut)

1. Aktivizační úkol – hádání tématu + administrativní činnost (7 minut)
 - Práce učitele: Přivítá žáky, zapíše do třídní knihy a následně rozdá žákům do dvojic výstřižky z komiksu *Persepolis*. K tomu jim položí základní otázku: „Co všechny situace spojuje?“ „O čem podle vás bude dnešní hodina?“ Učitel sleduje žáky a pomáhá směřovat diskusi k propojení obrázků s náboženstvím a tradicemi.
 - Práce žáků: Ve dvojicích si prohlížejí obrázky a sdílejí své nápady s vyučujícím. Tím žáci formulují své návrhy na téma hodiny
2. Představení tématu
 - Práce učitele: Učitel uvede téma hodiny. Zaměření na náboženství jejich tradice a jak mohou tradice ovlivňovat naši svobodu, zejména v zemích, kde je náboženství spojeno se státní mocí. V případě potřeby zopakuje s žáky základní informace o světových náboženstvích a jejich hlavních tradicích: buddhismus (meditace, klášterní život), islám (ramadán, nošení hidžábu) atd.
 - Práce žáků: Aktivně poslouchají a zapisují si nové znalosti do sešitu.

Hlavní část (28 minut)

1. Práce s výstřižky a diskusní otázky (10 minut)
 - Práce učitele: Učitel nabádá žáky k další práci s výstřižky z komiksu a zadává jim otázky k diskusi: „Co jsou podle vás tradice? Jak se liší od povinnosti?“, „Jaký vliv má propojení náboženství se státem na každodenní život lidí?“, „Kdy může náboženství svobodu podporovat a kdy ji omezuje?“ Poté učitel sleduje práci dvojic a pomáhá jim v přípravě odpovědí na otázky a nabádá je k diskusi mezi sebou.
 - Práce žáků: Diskutují ve skupinkách o otázkách a propojují je s výňatky z komiksu. Hledají argumenty pro a proti tradicím a spojení náboženstvím se státní mocí.
2. Diskuse o tradicích a svobodě (18 minut)
 - Práce učitele: Vyučující připraví žáky k diskusi a snaží se ji moderovat. Pokládá žákům zásadní otázku: „Jak se tradice mohou stát omezujícími, pokud jsou spojeny s náboženstvím a státem?“ Poté pomáhá žákům hledat příklady tradic, které jsou dobrovolné a svým způsobem obohacující (např. svátky) a ty, které svobodu omezují (např. zákazy, povinné oblečení).

- Práce žáků: Žáci sdílejí své názory, hledají spojitosti s aktuální společností a diskutují o otázce. Následně mohou diskutovat o významu tradic v moderní společnosti.

Závěrečná část (7 minut)

1. Shrnutí a reflexe (5 minut)

- Práce učitele: Shrne klíčové body hodiny: Tradice mohou být obohacující, ale v propojení s náboženstvím a státní mocí mohou přerůst v povinnosti, které omezují svobodu jedince. Sekulární stát zajišťuje svobodu volby, zatímco v církevním státě se tradice často stávají povinnostmi. Následně položí reflexivní otázky: „Jak můžeme zachovat tradice a zároveň respektovat svobodu jednotlivce?“
- Práce žáků: Zapisují si shrnutí do sešitu, diskutují o otázce a sdílejí své pohledy.

2. Závěrečný úkol (2 minuty)

- Práce učitele: Zadává dobrovolný domácí úkol: „Sepište jednu tradici, kterou považujete za přínosnou, a jednu které by mohla omezovat svobodu, pokud by byla povinná.“

5.5.2 Reflexe práce s metodickým listem

Metodický list na téma svobody, náboženství a tradic nabídl žákům příležitost zamyslet se nad vztahem mezi kulturními/náboženskými tradicemi a osobní svobodou. Výňatky z komiksu poskytl silné podněty k diskusi, i když zpočátku bylo pro žáky velmi náročné odhalit téma hodiny. Zároveň se ukázalo, že jejich znalosti o světových náboženstvích a jejich tradicích jsou omezené (až na křesťanské tradice). Proto bylo nutné výrazně usměrňovat hodinu a radit žákům. Na druhou stranu se ukázalo, že tento nedostatek neomezil přínos celé hodiny.

Žáci byli velmi šikovní a nápadiť při vymýšlení příkladů, jak může náboženství obohacovat společnost (zmínili například propojení společnosti – „máme něco společného“). Zároveň ale dokázali identifikovat situace, kdy náboženské tradice omezují naši svobodu (například nařízení, co můžou nosit). Žáci během hodiny pochopili rozdíl mezi tradicí jako dobrovolným prvkem kultury a tradicí vynucovanou zákonem. Závěrečná reflexe ukázala, že žáci byli i bez hlubokých znalostí náboženství schopni vyjádřit vlastní názor na svobodu a její limity. Na závěr je důležité zmínit nutnost kontroly času, aby na každou část metodického listu zbyl dostatek času.

Celkově se tento metodický list ukázal jako efektivní pro rozvoj kritického myšlení, argumentace a empatie vůči odlišným kulturám. Komiks *Persepolis* tak opět ukázal svůj

vzdělávací potenciál. Dokázal svým zpracováním žáky zaujmout a podnítit je k diskusi o aktuálních tématech naší společnosti.

5.6 Shrnutí

Práce s metodickými listy založenými na díle Marjane Satrapiové se ukázala jako efektivní nástroj ve výuce občanské výchovy. Jejich největší potenciál spočívá v předložení realistického příběhu, který autorka zachytila na základě vlastní zkušenosti. Prostřednictvím témat, jako jsou lidská práva, genderové stereotypy, propaganda a jiné, se komiks *Persepolis* dá jedinečně propojit s aktuálními tématy. Jako klíčová role tohoto díla se ukázala emocionální a vizuální stránka, která žákům usnadnila pochopení abstraktních pojmů. Žáci se do postav lehko vcítili a dokázali prožívat jejich emoce.

I přes tyto přínosy práce s metodickými listy přinesla i nějaká negativa. Jednou z největších slabin je jejich časová náročnost. Velké úsilí stojí nejen příprava hodiny, ale i její samotná realizace, která si klade vysoké nároky na vyučujícího. Dále se ukázalo, že práce s kontroverzními tématy může být emočně náročná – například v případě žákyně islámského vyznání, která se v některých aktivitách necítila komfortně. Jako další problém vyvstala různorodá úroveň předchozích znalostí žáků, z nichž někteří obtížně rozuměli náročným pojmům, jako je propojení tradic s náboženstvím či propagandou. Výuka kontroverzních témat s sebou může přinést i častá nedorozumění či neočekávané reakce, což vyžaduje zkušeného pedagoga schopného flexibilně reagovat.

Navzdory negativním výzvám se metodické listy založené na díle Marjane Satrapiové ukázaly jako silný nástroj pro pochopení teoretických pojmů, ale také jako nástroj rozvíjející empatii, kritické myšlení, toleranci atd. Výsledky práce ukazují, že propojení textu s vizuální stránkou a emocemi posiluje didaktický potenciál a vytváří prostor pro smysluplnou diskusi.

6 Závěr

Cílem této diplomové práce bylo prozkoumat didaktické možnosti využití komiksů Marjane Satrapiové (*Persepolis* a *Šitíčko*) ve výuce občanské výchovy na základních školách. Hlavními výzkumnými otázkami bylo zjistit, jak tyto komiksy mohou rozvíjet občanské kompetence žáků, jaké výukové metody lze při jejich využití aplikovat a jaké výhody a omezení s sebou přináší.

Na základě teoretické části a vytvořených metodických návrhů (využitých v praxi) lze konstatovat, že komiksy Marjane Satrapiové, zejména *Persepolis*, mají velký potenciál pro obohacení výuky občanské výchovy. Ten spočívá v několika aspektech. Za prvé, komiksy propojují text a obraz, což umožňuje snazší pochopení abstraktních pojmů. Právě tento aspekt podporuje teorii duálního kódování, která zdůrazňuje, že informace zpracované převážně smysly jsou lépe zapamatovatelné a srozumitelnější. V praxi to znamená, že žáci mohou lépe pochopit složité pojmy jako propaganda, lidská práva na příkladech, které jsou popsány v *Persepolis*.

Za druhé, toto dílo díky své realističnosti rozvíjí empatii a schopnost vžít se do situace jiných lidí. Příběh hlavní hrdinky, která čelí složitým otázkám osobní identity, svobody a exilu poskytuje žákům příležitost, jak tyto hodnoty interpretovat, diskutovat o nich a porovnat je s aktuální společenskou situací. Schopnost věcné diskuse a kritické analýzy je jednou z klíčových součástí občanského vzdělání.

Praktická část práce ukázala, že práce s komiksy nabízí širokou škálu metod, které lze při jejich využití zapojit. Jako nejefektivnější se ukázaly metody zaměřené na grafické zpracování či dramatizace příběhu. Tyto metody umožnily žákům příběh lépe pochopit a zapojit jej do širších souvislostí. Dramatizace například pomohla žákům pochopit emoce, které s sebou migrace přináší. Diskuse nad plakát či kolážemi zase žákům umožnila formulaci vlastních názorů a zlepšení jejich argumentačních schopností.

Psaní této práce s sebou přineslo i několik problematických aspektů. Jedním z nich byla omezená dostupnost některých zdrojů. Zejména článek *Why teach with comics*, který mi byl z počátku inspirací, již nebyl při dopisování práce dostupný. Proto bylo třeba najít jiné zdroje, které se výukou s komiksem zabývají. Navíc scházely relevantní zdroje, které by se zabývaly tímto případem s ohledem na české prostředí.

Další zkoumané dílo Marjane Satrapiové, komiks *Štítčko*, sice nabízí mnoho zajímavých možností pro diskusi o genderových rolích a postavení žen v konzervativní společnosti, strukturou, která je tvořena krátkými příběhy a dialogy, se však méně hodí pro výuky na základní škole. Toto dílo by bylo vhodnější pro žáky středních škol a gymnázií.

Diplomová práce přinesla několik zjištění, která mohou posloužit jako podklad pro další výzkum. Za prvé, komiksy jsou vynikajícím nástrojem pro výuku, jelikož přibližují žákům složitá abstraktní témata na konkrétních lidských osudech. Za druhé, při jejich použití je klíčový výběr obsahu a metodiky, která odpovídá schopnostem věku žáků. Zapojení komiksu do výuky rovněž vyžaduje vysoké úsilí na straně učitele, zejména při v případě výběru témat s historickým a kulturním přesahem.

Do budoucna se nabízí několik směrů pro další výzkum. Jedním z nich je zkoumání efektivity komiksů v různých věkových skupinách a kulturních kontextech. Dalším směrem by mohlo být využití digitálních komiksů a platforem, které ztraktivňují téma, a tím lépe vtáhnou žáky do výuky. Zároveň by bylo přínosné vytvořit další metodické materiály, které by učitelům usnadnily začlenění komiksů do výuky.

Závěrem lze říci, že komiksy Marjane Satrapiové představují jedinečný nástroj pro výuku občanské výchovy. Autenticita a emocionalita mohou zaujmout žáky, a tím jím přiblížit složitá a abstraktní témata. Zároveň dokážou zpestřit výuku a podpořit rozvoj klíčových kompetencí. Je však důležité, aby učitelé přistupovali k jejich využití s rozmyslem a zohledňovali potřeby a schopnosti žáků.

7 Seznam použitých informačních zdrojů

Literární zdroje

EISNER, Will. *Comics & sequential art*. Tamaraca: Poorhouse press, 1985.

KERR, David a HUDDLESTON, Ted. *Jak zvládnout kontroverze*. Centrum občanského vzdělávání FHS UK, 2017.

KERR, David a HUDDLESTON, Ted. *Teaching controversial issues through education for democratic citizenship and human rights: Training pack for teachers*. Council of Europe, 2021.

KRESS, Gunter R. a LEEUWEN, Theo Van. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Psychology Press, 1996.

KRUMML, Milan. *Comics: Stručné dějiny*. Praha: Comics Centrum, 2007

KUTHAN, Robert; PELCOVÁ, Naděžda a ZICHA, Zbyněk (ed.). *Kapitoly z didaktiky filosofie, etiky a společenských věd*. Studia didactica. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2018.

MATĚJKA, Ondřej a HOTOVÝ, Filip. *Politika do školy patří: metodický materiál pro učitele*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

McCLOUD, Scott. *Jak rozumět komiksu*. Praha: BB/art, 2008.

PAIVIO, Allan. *Mental Representations: A Dual Coding Approach*. Oxford University Press, 1986.

PAPAMICHAEL, Elena, GANNON, Mary, DJUKANOVIC, Bojka, FERNÁNDEZ, Rosa Garvín. *Život s kontroverzí: Výuka kontroverzních témat prostřednictvím výchovy k demokratickému občanství a lidským právům (EDC/HRE) Instruktažní balíček pro učitele*. Praha: Centrum občanského vzdělávání FHS UK, 2017.

SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*. Přeložil Richard PODANÝ. Praha: BB/art, 2021

SATRAPIOVÁ, Marjane. *Štítko*. Přeložil Richard PODANÝ. Praha: BB/art, 2019

SMOLÍKOVÁ, Klára. *Bohouš a Dáša mění svět: jak vyzrát na komiks?! : metodická příručka pro využití komiksu ve výuce*. Praha: Člověk v tísni (2017).

SPOUSTA, Vladimír. Proč rozvíjet vizuální gramotnost? in: *Metody tvořivého učitele - Pedagogická orientace*. 2001, č. 3.

VYČICHLOVÁ, Vlasta, ŠNOKHOUSOVÁ, Vendula, ROZUM, František, VALOUCH, David a SOUČKOVÁ, Ludmila. *Dokumentární film ve výuce: Jeden svět na školách : VŠ skripta*. Praha: Člověk v tísni, 2015

ZÁVODSKÝ, Martin. *Obraz Václava IV. a zemí Koruny české na přelomu 14. a 15. století v současném českém komiksu*. Bakalářská práce, vedoucí Zdichynec, Jan. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, 2020.

Elektronické zdroje

EDMUNDS, Tracy. *Comics Research*. [online]. Dostupné z: https://www.tracyedmunds.com/uploads/8/2/5/6/82569464/comics_research.pdf

HAINES, Jennifer. *Why Use Comics In The Classroom?* [online]. Dostupné z: https://www.comicbookdaily.com/championing_comics/comics-in-the-classroom/why-use-comics-in-the-classroom/

HARVEY, Robert C. *Defining Comics Again: Another in the Long List of Unnecessarily Complicated Definitions*. In: *The Comics Journal* [online]. Dostupné z: <http://web.archive.org/web/20130224030119/http://classic.tcj.com/topstories/defining-comics-again-another-in-the-long-list-of-unnecessarily-complicateddefinitions/2/>

KOVAČEVIC, J., KOVAČEVIC, M., DELILOVIC, L., ŠEHOVIC, J. *Using comics methodology to enhance intercultural competences and social inclusion in teaching* [online]. Dostupné z: <https://thinkerica.ba/wp-content/uploads/2024/10/Strip-u-nastavi-ENG-web.pdf>

KUDLÍKOVÁ, Martina. *Práce s kontroverzními tématy v občanské výchově*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. 2019. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/cc8xv/>

MAYER, Richard. *Multimedia learning* [online]. Dostupné z: <https://www.jsu.edu/online/faculty/MULTIMEDIA%20LEARNING%20by%20Richard%20E.%20Mayer.pdf>

Rámcový vzdělávací program pro základní školy [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf

Slovník cizích slov [online]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kontroverze-kontroverse>

YANG, Gene. *History of Comics in Education*. [online]. Dostupný z <https://www.humblecomics.com/comicsedu/history.html>

YANG, Gene. *Strengths of Comics in Education* [online]. Dostupný z <http://www.humblecomics.com/comicsedu/strengths.html>

Vyjádření k využití nástrojů umělé inteligence

V práci jsem využil zdrojů AI ke kontrole pravopisu, stylistiky a překladu složitějších anglických textů do českého jazyka. Následně však proběhla i korektura lidským faktorem.

8 Přílohy

Seznam příloh

Příloha číslo 1: Ukázka z příběhu o zatčení a popravení strýce Anuche

Příloha číslo 2: Zjednodušený text z Všeobecné deklarace lidských práv, s kterým žáci pracovali v hodině na téma lidská práva.

Příloha číslo 3: Ukázka z kapitoly „Šátek“ k metodickému listu genderové stereotypy.

Příloha číslo 4: Plakáty z kampaně, které byli žákům rozdány pro inspiraci v hodině genderové stereotypy.

Příloha číslo 5: Práce žáků z osmé třídy na téma genderové stereotypy, rovnost pohlaví.

Příloha číslo 6 Práce žáků z osmé třídy na téma genderové stereotypy, rovnost pohlaví.

Příloha číslo 7: Práce žáků osmé třídy na téma propaganda.

Příloha číslo 8: Práce žáků osmé třídy na téma propaganda.

Příloha číslo 9: Práce žáků osmé třídy na téma propaganda.

Příloha číslo 10: Úryvek, který byl předložen žákům k metodickému listu na téma migrace a její dopady.

Příloha číslo 11: Výňatky z knížky, které byly žákům předloženy k práci na téma náboženství, svobody a tradice.

Příloha číslo 1

Ukázka z příběhu o zatčení a popravení strýce Anuche.

Příloha číslo 2

Zjednodušený text z Všeobecné deklarace lidských práv, s kterým žáci pracovali v hodině.

Zdroj: *Amnesty international* [online]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/hnuti/zakladni-dokumenty-k-lidskym-pravum/vseobecna-deklarace-lidskych-prav> cit. 19.11.2024.

1	Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv.
2	Každý má všechna práva a všechny svobody, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.
3	Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.
4	Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.
5	Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.
6	Každý má právo, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost/subjektivita.
7	Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakéhokoli rozlišování.
8	Každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu.
9	Nikdo nesmí být svévolně zatčen, držen ve vazbě nebo vyhoštěn do vyhnanství.
10	Právo na spravedlivý a veřejný soudní proces.
11	Právo na to být považován za nevinného dokud není soudem prokázána vina.
12	Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst.
13	Právo volně se pohybovat a svobodně si volit bydliště uvnitř státu. Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země.
14	Právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu.

15	Právo na státní příslušnost. Nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit.
16	Právo na svobodný vstup do manželství a na založení rodiny.
17	Právo vlastnit majetek, kterého nikdo nemůže být svévolně zbaven.
18	Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.
19	Právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.
20	Každému je zaručena svoboda pokojného shromažďování a sdružování.
21	Právo účastnit se vlády své země a právo účastnit se svobodných voleb.
22	Každý člen společnosti má právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva.
23	Právo na práci za uspokojivých životních podmínek a právo zakládat odbory.
24	Každý má právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné vymezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou.
25	Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit zdraví a důstojný život jeho i jeho rodiny. Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc.
26	Každý má právo na vzdělání. Vzdělání necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Vzdělání má směřovat k rozvoji osobnosti, k posílení porozumění ve společnosti a k úctě k lidským právům.
27	Každý má právo účastnit se kulturního života společnosti, užívat plodů umění a vědeckého pokroku. Každý má právo na ochranu morálních a materiálních zájmů, které vyplývají z jeho vědecké, literární nebo umělecké tvorby (např. autorská práva).
28	Každý má právo na to, aby vládl takový sociální a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny.

29	Každý má povinnosti vůči společnosti. Každý je při výkonu svých práv a svobod podroben jen zákonem stanoveným omezením za účelem zajistit uznání a zachování práv a svobod ostatních.
30	Nic v této deklaraci nemůže být vykládáno jako by dávalo komukoli jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů, které by směřovaly k potlačení některého z práv nebo některé ze svobod v této deklaraci uvedených.

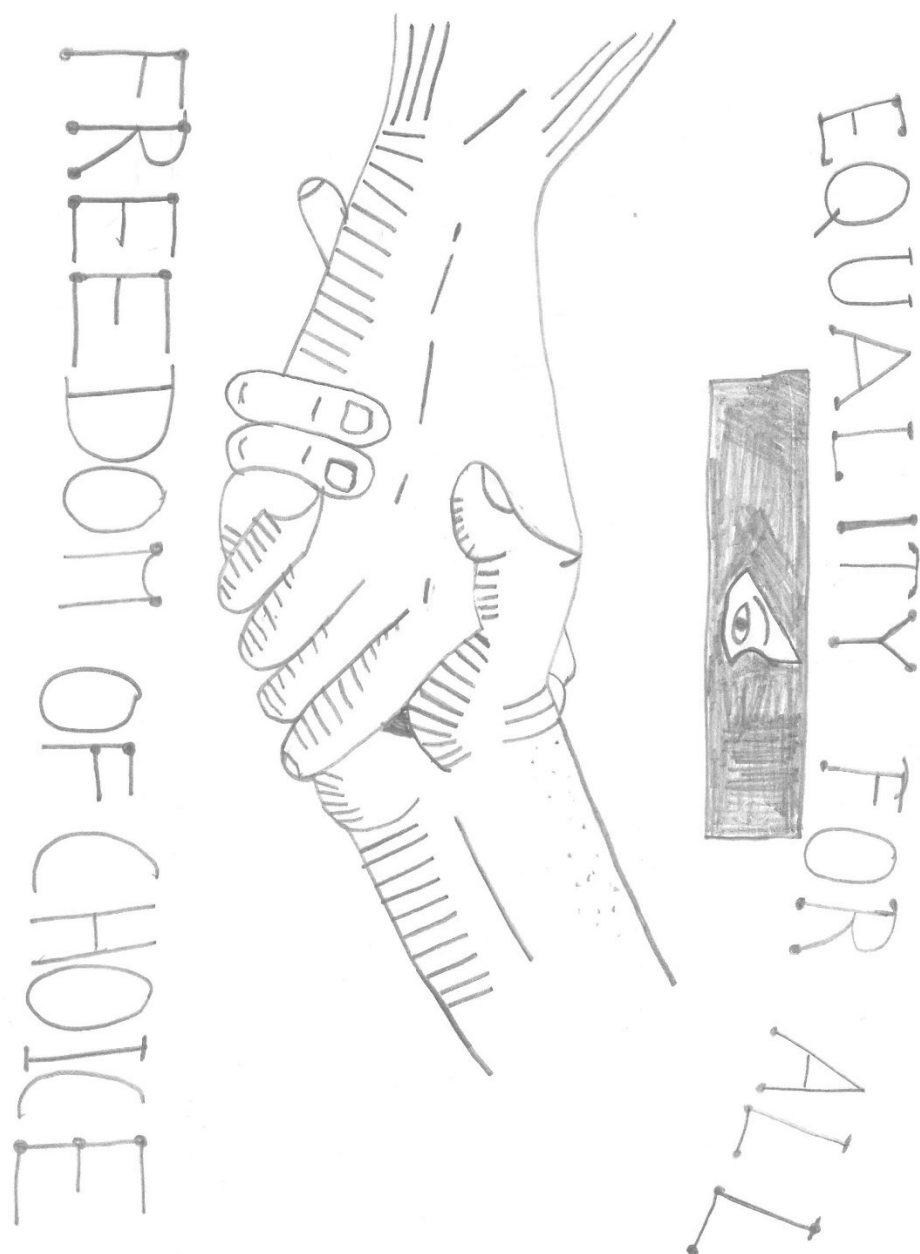

Příloha číslo 4.

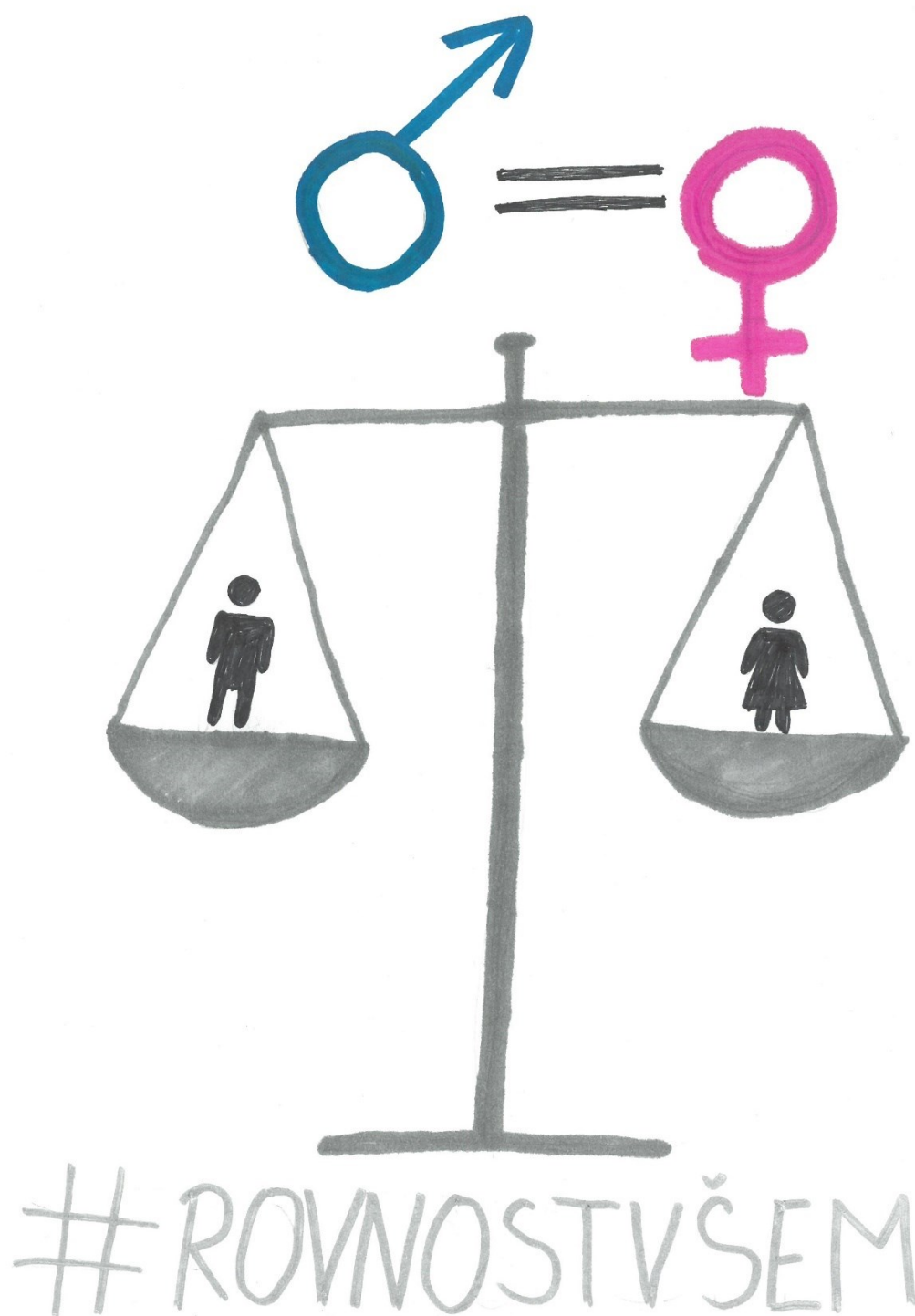
Plakáty z kampaně, které byli žákům rozdány pro inspiraci.

Práce žáků z osmé třídy na téma genderové stereotypy, rovnost pohlaví.

Práce žáků z osmé třídy na téma genderové stereotypy, rovnost pohlaví.

Příloha číslo 7.

Práce žáků osmé třídy na téma propaganda.

Práce žáků osmé třídy na téma propaganda.

#KONEC.MLČENÍ!

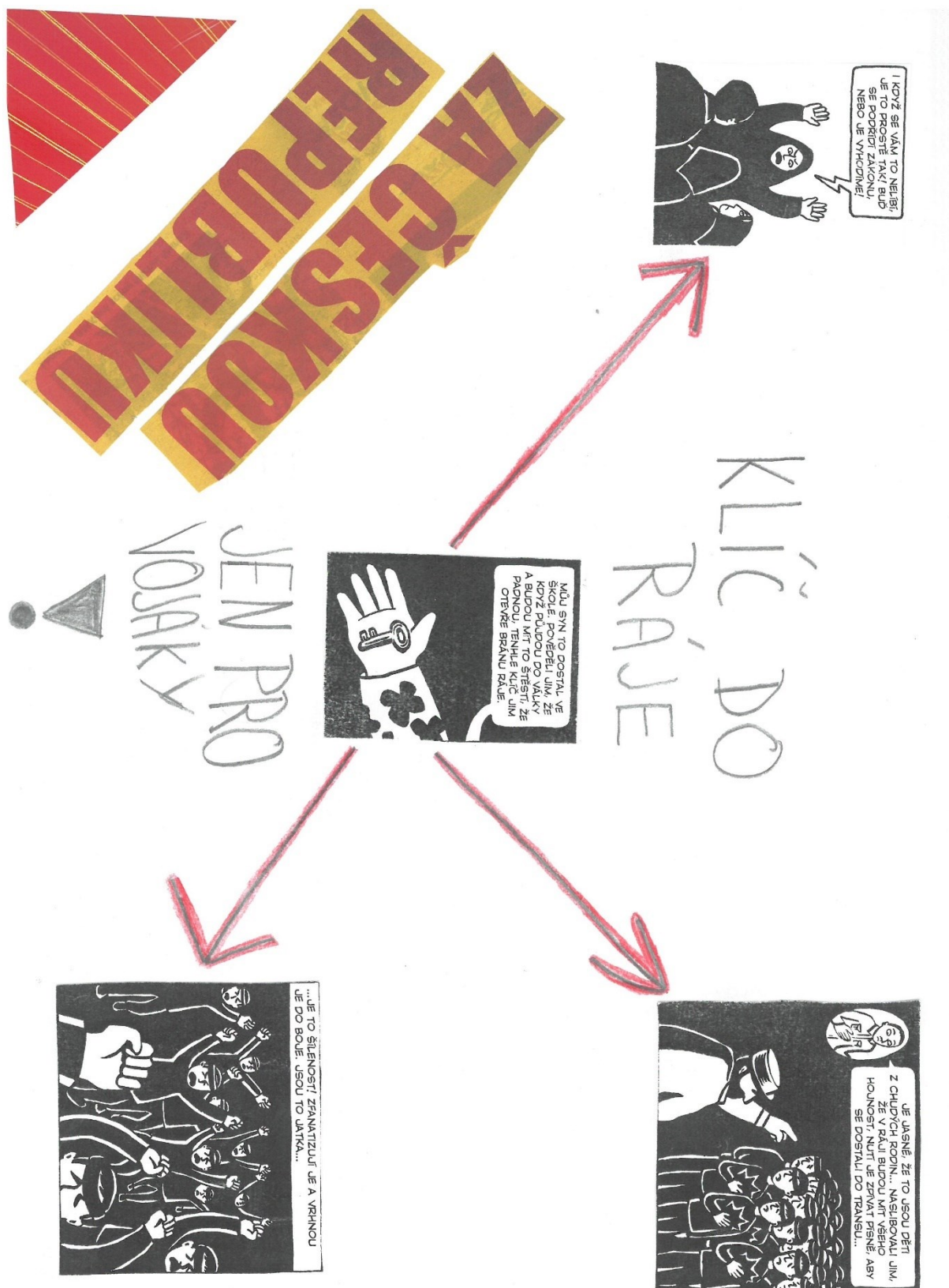

POJĎME

& bránit PROTI

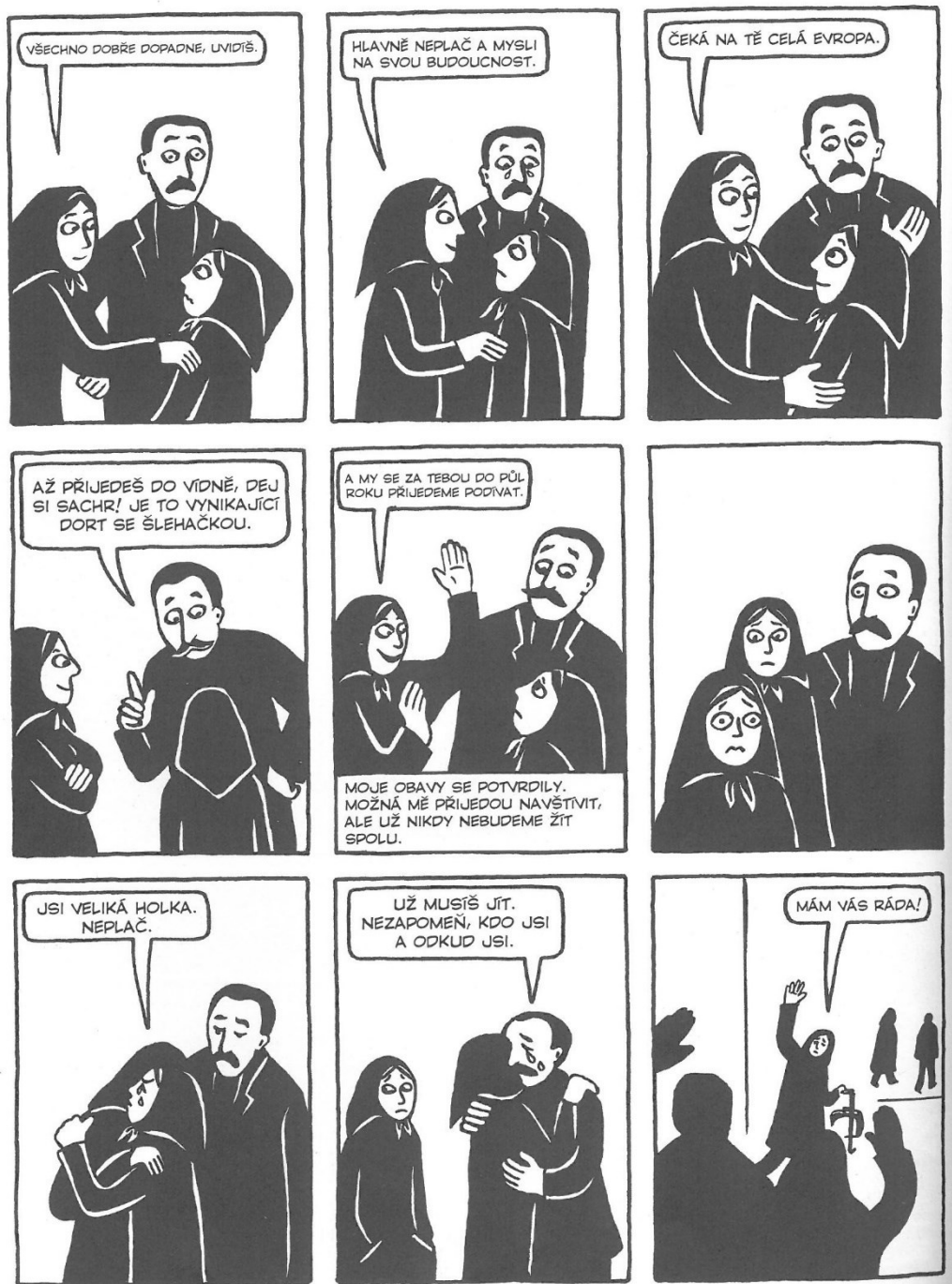
VLÁDĚ !

Práce žáků osmé třídy na téma propaganda.

Úryvek, který byl předložen žákům na téma migrace a její dopady.

Zdroj: SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*, s. 156.

Příloha číslo 11

Výňatky z knížky, které byly žákům předloženy k práci na téma náboženství, svobody a tradice.

Zdroj: SATRAPIOVÁ, Marjane. *Persepolis*, s. 98, 100, 102, 103, 104, 110 a 117.

